

הראוי להוראה בסנהדרין

א

תנו סנהדרין דף לב, א: "אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדו"ח וכו', מה בין דיני ממונות לדיני נפשות, דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בעשרים ושלשה וכו', הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה". ובגמרא שם דף לו, ב: "אמר ר' אבהו, עשרה דברים (תנו במתניתין, רש"י) יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכולן אין נוהגין בשור הנסקל (להיות שזה לדיני נפשות אף על פי שאמרנו בפ"ק — דף ב. — לענין עשרים ושלשה כמיתת בעלים כך מיתת השור, רש"י) חוץ מעשרים ושלשה (שצריך כ"ג כדיני נפשות, רש"י). מנא הני מילי? אמר רבי אחא בר פפא, דאמר קרא, לא תטה משפט אביונך בריבו (שמות כג, ו), משפט אביונך אי אתה מטה אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל (לא תטה לרעה ע"פ אחד אבל אתה מטה לחובה דין השור ע"פ אחד, ומהכא גמיר לכולהו מעלות דלא נהיגי חוץ מכ"ג, ומסתברא דהיקש להכי אתא שהוא עיקר הדין ותחילתו אבל כולהו אינך להצלה אתי ומה לנו לחוס על שור המועד, מוטב לקיים בו ובערת הרע — רש"י)". ופריך בגמרא: "עשרה הא ט' הוו (והדר פרכינן אאתקפתין — רש"י), הא עשרה (תנו במתני' — רש"י)". ותרצינן: "משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא, (דמאי טעמא ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעי' כ"ג דהיינו סנהדרין, ובסנהדרין כתיב ונשאו אתך בדומין לך מיוחסים כמותך — רש"י) הא איכא אחריתי, דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים, ר' יהודה מוסיף אף אכזרי, וחילופיהו במסית, דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו".

המתבאר לנו מדברי הש"ס, דהא דקאמר ר' אבהו וכולין אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מעשרים ושלשה לא אתי למעוטי חך דאין הכל כשרין לדון דיני נפשות האמור במתניתין, אלא כל הפסולין לדון דיני נפשות פסולין נמי לדון את שור הנסקל, והוא בכלל במה שאמר ר' אבהו חוץ מעשרים ושלשה שנוהג בשור הנסקל, ואין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא, דלמאי דבעינן עשרים ושלשה בעינן נמי כשרין, והוא מפורש להדיא בחידושי רבינו יונה סנהדרין שם ד"ה 'הכל לאתויי ממזר וכו' וז"ל: "ומ"מ פירש"י אינו נכון דודאי גר גדון בסנהדרין, ואין מושיבין אלא מי שראוי לדון כל אדם ושהוא מיוחס והכשר לזה כשר לזה, והכי אמרי' לעיל גבי שור הנסקל דאין הכל כשרין וכ"ג חדא הוא, כלומר דהא בעי' כ"ג וכתיב בהו אתך ומשמע בדומין לך

וכיון דתנא במתני' כ"ג ממילא ידעינן דמיוחסין הוו ואף בשור הנסקל בעי כ"ג. אלמא דכל היכא דבעי כ"ג מיוחסין הוו, והכא נמי גבי גר כיון דבעי כ"ג הראויים לדון שאר ד"ג הוא דבעינן" וכו', וכן הוא בחידושי הר"ן שם ד"ה 'חד לאתויי גר' וכו', וז"ל: "ועוד קשה כי לפירש"י ז"ל גר הדין את תבירו גר בדיני נפשות, ודאי דינו של גר הוא בכ"ג דלא גרע משור הנסקל, וב"ד של כ"ג בעינן שיהי' מנוקה ומיוחס וכדאמרינן בהדיא בגמ' משום דאין הכל כשרין וכ"ג חדא מילתא היא, כלומר שכל שהוא בעשרים ושלשה בעינן שיהיו כשרים, וא"כ אם שור הנסקל בעינן כ"ג וכשרין ומיוחסין כ"ש גר דבעינן כ"ג כשרין ומיוחסין וזה ברור. כך הקשה ה"ר דוד ז"ל", ועיין שם שכתב הר"ן: "ולוי נראה וכו' דכל ב"ד מכ"ג מבני ישראל בעינן מיוחסין ואפילו במיתת השור דכמיתת בעלים כך מיתת השור" וכו'. וכן עיין ריטב"א יבמות דף קב, א, ד"ה 'אמר רבא' וכו', וז"ל: "ועוד האיך גרע דינו של גר גמור מדינו של שור דבעי כ"ג ואין גר גמור דן אותו אפי' לדעת רש"י ז"ל כדאיתא בסנהדרין". הרי להדיא מכל הנ"ל, דאף בשור הנסקל בעינן עשרים ושלשה כשרין ומיוחסין. והוא מוכרח נמי מעיקר דינו דר' אבהו דאמר כולן אין נוהגין בשור הנסקל, ואמרינן עלה מנא הני מילי? אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא 'לא תטה משפט' וכו' אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל. ופירש"י: "ומהכא גמיר לכולהו מעלות דלא נהיגי חוץ מכ"ג, ומסתברא דהיקש להכי אתי שהוא עיקר הדין ותחילתו אבל כולהו אינך להצלה אתי ומה לנו לחוס על שור" וכו'. וכן כתב המאירי סנהדרין שם עמ' 164 וז"ל: "ואין באחת מדברים אלו בשור הנסקל חוץ מאחת והוא שדינו בכ"ג, לא נאמר כמיתת בעלים כך מיתת השור אלא לענין כ"ג שהוא עיקר בעינן, ועלוי ראוי לדרוש עיקר הדרשה, אבל שאר דברים כולם לענין הצלה הם באים, ולהצלת שור אין קפידא כל כך במקום שצריך לקיים ובערת הרע". הרי דלא נתמעט שור הנסקל מהילפותא ד'לא תטה משפט' וכו' אלא דומיא דקרא שהוא רק מידי דהצלה שמתין לחובה על פי אחד בשור הנסקל שאינו תחילת דינו ועיקרו. אבל דבר שהוא עיקר הדין ותחילתו ואינו משום הצלה כגון הך דבעינן בסנהדרין כשרין ומיוחסין, ודאי דגם בשור הנסקל מצרכינן להו, ואשר לפי זה נראה דאפילו לדעת המקשן הא עשרה קתני ולא סלקא אדעתיה למימר דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא, וסלקא דעתיה דמתניתין לתרי מילי הוא דקחשיב להו, אפילו הכי נראה, דאף שהן שני דברים לענין מגיין עשרה שבין דיני נפשות לדיני ממונות מכל מקום בטעמא דמילתא חדא הוא דמאי טעמא ממזר וכדומה פסולין לדיני נפשות משום דבעינן סנהדרין עשרים ושלשה ובסנהדרין כתיב 'ונשאו אתך' בדומין לך מיוחסין כמותך, כדפירש"י, ומאחר דנתרבה שור הנסקל מקרא דכמיתת בעלים כך מיתת השור דבעינן סנהדרין עשרים ושלשה דודאי דבעינן נמי כשרין ומיוחסין, וגם דהרי להא מילתא לא צריכא למילף מדיני נפשות, דהרי גם בדיני נפשות גופא לא נאמר כלל קרא דבעינן כשרין, ואינו דין בדיני נפשות, אלא הוא דין בדיני סנהדרין דילפינן לה מקרא הנ"ל הנאמר בסנהדרין, דאינו ראוי לסנהדרין אלא דווקא כשרין ומיוחסין אך ממילא כיוון דבדיני נפשות בעינן סנהדרין בעינן נמי כשרין ומיוחסין. ואם כן בשור הנסקל נמי כיוון דבעי סנהדרין בעל כרחין בעינן נמי כשרין

ומיוחסין (ועיי' יד רמה' שם, שכתב להדיא הך סברא, והובאו דבריו לקמן, ומתבאר שם יותר). ואם כן אי אפשר לומר דחוץ מעשרים ושלושה דקאמר ר' אבהו אתי נמי לאפוקי הך דלא צריך בשור הנסקל אלא עשרים ושלושה, אבל כשרין ומיוחסין לא בעינן, ובעל כרחין בעינן למימר לפי הסלקא דעתין דחוץ מעשרים ושלושה דאר"א לאו דוקא עשרים ושלושה לחודא, אלא עשרים ושלושה והדומה לו בטעמא קאמר, והוא הדין דבעינן כשרין ומיוחסין בדין שור הנסקל (לפי מה דאמר ר' אחא בר פפא דיליף מקרא דלא תטה משפט וכו') כמושב"ת, ואפשר נמי דהפירכא הא עשרה קתני — לרווחא דמילתא ולברורי שמעתתא קאתי, דמאי פריך הא תשעה הוו, הא באמת במתניתין קתני עשרה, ומפרש דהוו תשעה משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלושה חדא היא, אבל באמת לא סלקא אדעתיה למימר דחשבו לתרי מילי, ולמימר דבשור הנסקל לא בעי כשרין ומיוחסין ועדיין צריך בירור, אמנם לפי המסקנה דשמעתין ברור ופשוט דבעינן גם בשור הנסקל עשרים ושלושה וכשרין ומיוחסין, כמו שנתבאר.

והנה בירושלמי סנהדרין פ"ד, ה"ז איתא סוגיא דידן בסגנון אחר קצת: "כתיב לא תטה משפט וכו' אבל אתה מטה בדינו של שור, (דלא תימא הואיל ושור הנסקל דינו כדיני נפשות, לכל מילי משוינון ליה קמ"ל. וכו"א בשם ר"י דלכל מילי לאו כדי"ג אלא כדיני ממונות משוינון ליה — פני משה). ר' אבהו בשם ר' יוחנן ובלבד בדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות (כלומר וכו') בהאי מילתא לחודיה דדינו בכ"ג משום דמהיקשא ילפינן כמיתת הבעלים כך מיתת השור, אבל בכל מילי ילפי' מדגלי לן קרא בדין נוטה דמטין בדינו ע"פ אחד הה"ד בכל החילוקים שבין דיני ממונות לדי"ג, כדיני ממונות הוא — פני משה). כמה אינון אגן תניגון תשע, וכו', (כמה אינון חילוקי הדינין שבין ד"מ לד"ג. אגן תניגון. בכל המשניות הללו. תשע. דאע"ג דעשרה דברים נשנו משום דאין הכל כשרין כדי"ג וכו"ג חדא היא, דטעמא דמפקינן פסולין מדי"ג משום דסנהדרין של כ"ג בעי' וכתוב בהו בסנהדרין ונשאו איתך בדומין לך מיוחסין כמותך — פני משה)".

אם כן לפי מה שפירש ה"פני משה" הוא ממש כסוגיין. אמנם הגרא"ל ז"ל בעל יפה עינים כתב (סנהדרין דף לו, ב): "הא ט' הוו, בירושלמי איתא וכמה אינון אגן תנן תשע, ופי' הפ"מ כמ"ש כאן דאין הכל כשרין וכ"ג חדא היא, ובענ"ד שם אין הפירוש כן, דהתם איתא מקודם הך דאתה מטה דינו של שור הנסקל, וע"ז אר"א א"ר יוחנן ובלבד בדברים שבין ד"מ לד"ג, וכמה אינון, פירוש אחר וכיון דין עשרים ושלושה דצריך גם בשור הנסקל כמבואר רפ"א נשאר ט'". ופירושו תמיה לן טובא, חדא — דלפי דבריו יוצא דדעת הירושלמי דלא בעינן בשור הנסקל רק עשרים ושלושה אבל כשרין ומיוחסין לא בעינן, והוא ההיפך הגמור מסוגיא דידן כמבואר דגם בשור הנסקל בעינן עשרים ושלושה וכשרין ומיוחסין, ולמה לן למיעבד פלוגתא דאית ביה נפקותא רבתי לדינא. ועוד — דהרי בארנו דגם מעיקר הילפותא דלא תטה משפט' וכו' דנתמעט שור הנסקל מוכח נמי דלא נתמעט רק ממדיד דהוו משום הצלה ולא הווה עיקר הדין ותחילתו דומיא דקרא, (כמו שכתב רש"י והמאירי שם). אבל דבר שהוא עיקר הדין ותחילתו ולא הווה משום הצלה לא נתמעט שור הנסקל, ושפיר בעינן גם

בשור הנסקל עשרים ושלושה וכשרין ומיוחסין, ואם כן כיוון דגם בירושלמי ילפינן לה מהאי ד'לא תטה משפט' וכו'. בוודאי דלא נתמעט שור הנסקל מהך דינא דבעינן כשרין ומיוחסין, ובעל כרחין דהפירוש בירושלמי הוא כמו שפירש הפני משה, ודברי הגרא"ל ז"ל בעל יפה עינים צריך עיון טובא (ובעיקר דברי הירושלמי שם די"א י"א וי"ג עי"ש, יש להאריך ואכ"מ).

ועיין רמב"ם ר"פ יא מסנהדרין, שמנה כל הגי חילוקי דינין שבין ממונות לדיני נפשות, ומסיק שם ואין אחד מהן בשור הנסקל, והך דינא דהכל כשרין לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות כתב שם בהלכה יא. מבואר מדבריו דלא נתמעט שור הנסקל אלא ממה שכתב בהלכה א, אבל זה דבעינן בדיני נפשות כשרין ומיוחסין, בעינן גמי בדין שור הנסקל, והיינו כדמבואר בגמ' דעשרים ושלושה וכשרין ומיוחסין חדא היא. אך יש לתמוה על הרמב"ם הנ"ל, דהרי מבואר בסוגיית הש"ס הנ"ל, דבשור הנסקל כשרין לדון אפילו זקן וסריס ומי שאין לו בנים, מדפריך עשרה הא תשעה הוון, ומשני הא איכא אחריתא דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכו'. ביאור הדברים, דהיינו עשרה דברים שיש בין דיני נפשות, ועלה קאמר ר' אבהו וכולן אין נוהגין בשור הנסקל, דכל הגי לא בעינן בשור הנסקל וכשרין לדון אותו אפילו זקן וסריס וכו'. וכן מבואר בחידושי רבינו יונה סנהדרין שם ד"ה 'איכא אחריתי' וכו' שהקשה בזה וז"ל: "איכא לעיונא כיון שאין הכל כשרין וכ"ג חדא היא וכדמפרש רש"י וכו' הכי גמי כיון דאין מושיבין זקן בסנהדרין חדא היא וכו' ועוד איך נאמר שאינו בשור הנסקל כיון דבעי כ"ג ע"כ אית לן למימר שאין שם זקן וסריס" (ועיקר הך קושיא ומה שתירץ בזה יתבאר להלן בדברינו). הרי לן בהדיא, שבין בדיני ממונות ובין בדין שור הנסקל כשרין לדון אפילו זקן וסריס ומי שאין לו בנים ג.

ומעתה תמיה לן דברי הרמב"ם הנ"ל בכמה דברים: א. אמאי לא מנה הך דוקן וסריס וכו' שהן כשרין לדיני ממונות ולא לדיני נפשות, בין כל הגי דברים שיש בין דיני ממונות לדיני נפשות שכתב בהלכה א, והרי בגמרא מנינן להו הך דוקן וכו' בין העשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות. ב. למה השמיט הרמב"ם בכלל להאי דינא המבואר בגמרא דוקן וסריס ומי שאין לו בנים כשרין לדון בדין שור הנסקל, ועל הראשונה עוד היה אפשר לומר דכיון דבמתניתין לא קתני הך דוקן וסריס וכו' בין כל הגי דברים שיש בין דיני ממונות לדיני נפשות משום הכי לא מנה ליה גם הרמב"ם, ועצם הדין הרי כבר כתב רבינו שם ב, ג: "אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סריס מפני שיש בהן אכזריות ולא מי שאין לו בנים, כדי שיהא רחמן". ועיקר חידושי דהך דינא הוא רק שאינן יכולין לדון דיני נפשות, אבל זה שהן כשרין לדון דיני ממונות פשיטותא היא, כיוון דכל הפסולין כשרין בהו, בוודאי דגם זקן וסריס וכו' כשרין בהו, (ועיין חידושי הר"ן שם ד"ה 'הכל לאתויי מאי וכו' זא"ת לימא הכל לאתויי זקן וכו', ועיין חידושי רבינו יונה שם ד"ה 'הכל וכו' וכ"ש שאין לומר לאתויי זקן וסריס וכו'). וכבר כתב רבינו שם פרק ב, ט ופרק יא, יא, דגר וממזר

1 עיין ברכי יוסף, חושן משפט, סי' ז, אות לד.

וסומא באחת מעיניו כשרין לדון דיני ממונות, וכ"ש הך דזקן וסריס וכו', אבל הקושיא השנייה תמיה רבתי היא לן, וצ"ע. ג. ועוד יש לעיין, דהרמב"ם מנה שם שמונה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות ובאלו השמונה דברים הוא שכתב ואין אחד מהן בשור הנסקל חוץ מדבר אחד שדינו בעשרים ושלשה ואחר כך בהלכה ו' כתב: "דיני ממונות וכו' מתחילין מן הגדול שבדיינים ושומעין את דבריו, ודיני נפשות מתחילין מן הצר ואין שומעין דברי הגדול אלא באחרונה", וכאן לא סיים בדבריו דגם זה אינו נוהג בשור הנסקל, והרי בגמרא אמרינן "אמר ר' אבהו עשרה דברים וכו' וכולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מעשרים ושלשה". וגם דין זה דמתחילין מן הגדול הוא אחד מהעשרה דברים הנזכרים במתניתין שם לב, א, ועלה הוא דקאמר ר' אבהו 'כולן אין נוהגין בשור הנסקל, וצ"ע' (וכן יש לעיין בתוספתא סנהדרין פרק ג, שמנו שם רק חמשה דברים בין דיני נפשות לבין שור הנסקל: "שור הנסקל בעשרים ושלשה וכו' מה בין שור לאדם, שהשור פותחין את דינו ביום וגומרינן אף בלילה, פותחין וגומרינן בו ביום, בין לזכות בין לחובה, מטיין ע"פ (עד) אחה בין לזכות בין לחובה, הכל מלמדין זכות וחובה, המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה מה שאין כן באדם").

והנה כתב הרמב"ם שם יא, ז: "דיני ממונות וכן הטומאות האב ובנו, האב ותלמידו, מוגין אותן בשנים, ודיני נפשות ומכות וקידוש החודש ועיבור השנה, האב ובנו או הרב ותלמידו מוגין אותן באחד" (ועיין ראב"ד שם, ועוד אחרונים שהשיגו עליו בזה, ועיין כסף משנה ולחם משנה שם). ולכאורה יש לעיין אם דינא דשור הנסקל אב ובנו והרב ותלמידו כאחד, כדיני נפשות, או שמוגין להן בשניים כדיני ממונות. והנראה בזה לפי מה שביארנו דלא נתמעט שור הנסקל מקרא ד'לא תטה משפט' וכו' אלא דומיא דקרא, דהיינו מידי דהוה משום הצלה בדיני נפשות, אבל דבר שאינו משום הצלה לא נתמעט. ואם כן כיוון דהך דינא דאב ובנו ורב ותלמידו שנמנין רק לאחד אינו משום הצלה שנאמרה בדיני נפשות, שהרי גם בקידוש החודש ועיבור השנה הדין כן שמוגין אותן רק באחד כמו שכתב הרמב"ם, ומבואר כן בגמרא, הרי בוודאי דגם בשור הנסקל דינא הכי שאין מוגין אותן רק באחד. ובזה מיושב מה שרצה הגאון בעל מרכבת המשנה שם להוכיח דלא כהרמב"ם: "ולכאורה יש הוכחה לגי' הראב"ד מהא דסנהדרין דף לו, ב, הא תשעה הוו, והא עשרה קתני וכו' האיכא אחריתי דתני אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס, ואי סלקא דעתך כגי' רבינו דבד"מ מוגין אב ובנו ורב ותלמידו בשנים משא"כ בד"ג, למה לי להש"ס לומר זקן וסריס, האיכא הך".

אמנם לפי מה שכתבנו מיושב שפיר, דהרי אי אפשר ליה להש"ס לאוקמיה דהא דקאמר ר' אבהו 'עשרה דברים' וכו', אתך דינא דאב ובנו וכו', דהרי ר' אבהו קמסיים בדבריו 'כולן אין נוהגין בשור הנסקל', והך דינא דאב ובנו וכו', נוהג גם כן בשור הנסקל כמושונת. ועל כן הוצרך הש"ס לאוקמיה אדינא דזקן וסריס וכו' (ובלאו הכי יש לעיין אם שייך למנות הא בין העשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות, כיוון שאינו דין מיוחד בדיני נפשות, דהרי אף בקידוש החודש ועיבור השנה דינא הכי שאין מוגין אותן אלא באחד).

אכן אף לפי מה שתירץ מרכבת המשנה שם יתבאר לן דגם בשור הנסקל אין מוגין

אב ובנו רב ותלמידו אלא לאחד, דז"ל: "איברא באמת אין זה קושיא, דכי היכי דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא, והטעם משום דבדיני נפשות בעינן סנהדרין, משא"כ בדיני ממונות, וכ"ש לפי"מ שכתב רבינו פ"ב מהל' סנהדרין דמותר לאחד לדון, דבר תורה שנאמר בצדק תשפוט, אלמא דאין צריך דיינים כלל, וא"כ מהאי טעמא האב ובנו נמנים לשנים כיון שאין צריך רוב ע"פ דיינים, ה"ל כטומאה וטהרה לענין יחיד ורבים הלכה כרבים אע"ג שאין אותן הרבים דיינים, משא"כ לענין דיני נפשות, בסנהדרין תלייא מילתא דבעינן שיהיו רבים, וא"כ גם אין מונין להן אלא אחד וכ"ג חדא הוא, וזה ברור", אם כן, כיוון דבעי בשור הנסקל סנהדרין עשרים ושלשה כדיני נפשות, בוודאי דלענין דין אב ובנו וכו' אין מונין אלא אחד אף בשור הנסקל, שהרי לפי"ד עשרים ושלשה והא דאין מונין להן אלא באחד חדא הוא (ועיין להלן מה שכתבנו לפי האמור לעיל ליישב גם כן קושיית הרב חיד"א ז"ל בספרו שער יוסף הוריות ד, ב, אמאי לא קאמר הש"ס דאיכא עשרה דהרי בעל מום פסול כדיני נפשות וכשר בדיני ממונות, יעויין שם). אך בעיקר הדבר, שיטת הרמב"ם בכל הך סוגיא דשמעתין עדיין לא ברירא לן, וצ"ע.

ב

והנה בעיקר יסוד הך דינא, נראה לפום ריהטא מלשון הברייתא "אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים" וכו', דהוא רק דין דלכתחילה הוא דאין מושיבין, אבל אם עברו והושיבוהו ונפסק הדין על פיו, או שהיה חסר אחד מהסנהדרין ולא היה אחר הראוי להימנות בסנהדרין אלא אחד מאלו, שפיר דמי ודינו דין אפילו בדיני נפשות, (שו"מ שכן דייק החיד"א בס' שער יוסף למס' הוריות ד, ב יעויין שם), וכלשון הנה כתב גמי הרמב"ם בסנהדרין ב, ג, "אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן" וכו', ומדבריו נמי משמע לכאורה דלא נאמר הך דינא לענין פסולא אף בדיעבד, אלא רק דהוא דין דלכתחילה אין מעמידין אותן לסנהדרין.

ובטעמא דמילתא היה אפשר לומר, שהרי כתב רבינו יונה ז"ל בהידושו שם ד"ה 'איכא אחריתי' וכו', דכל הך דינא דאין מושיבין זקן וכו' הוא רק דין מדרבנן, אבל מדאורייתא כל הני כשרין לסנהדרין, ע"ש שכתב: "כיוון דאין מושיבין זקן בסנהדרין חדא היא ומה לי מדרבנן ומה לי דאורייתא מ"מ חדא היא", וכן כתב שם עוד בד"ה 'הכל לאתווי' וכו': "וכ"ש שאין לומר לאתווי זקן וסריס שאינן אלא משום חומרא בעלמא", אם כן אפשר דלא החמירו רבנן אלא דלכתחילה שלא יושיבו הני בסנהדרין, אבל בדיעבד שפיר דמי ולא נפסל פסק הדין משום כך, ודינו דין כשר, מיהו אפילו אם נימא שהוא דין דאורייתא דבעינן סנהדרין רחמנין משום הצלה, אפילו הכי מכל מקום אפשר נמי דהוא דין דלכתחילה ולמצות, אבל לא לעיכובא, שהרי מצאנו כעין זה בכמה דברים ברמב"ם שם שאינם לעיכובא (אגב, יש לעיין גם במה שכתב הרמב"ם שם הלכה ד: "אין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלוק עליו ולמרות את דבריו", אם הוא לעיכובא או דהוא רק לכתחילה ואכ"מ). ועיין 'קריית ספר' להרב מבי"ט ז"ל, שם, שכתב בטעמא דמילתא דאין מעמידין

זקן מופלג ולא סריס ומי שאין לו בנים, דילפינן לה מהא דכתיב גבי מסית לא תחמול ולא תכסה וגו', משמע דבאחריני בעי ראוי לחמול. ודבריו צריכים עיון, דאם כן לשאר מילי כגון מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה בדיני נפשות גילף נמי מהא דכתיב גבי מסית לא תחמול וגו' שאין מחזירין לזכות שמע מינה דבשאר דיני נפשות מחזירין לזכות, ולמה ליה להש"ס (סנהדרין לב, ב), למילף ליה מקרא דנקי וצדיק אל תהרוג, אלא בעל כרחין דאין למילף ממסית. והטעם גראה, דאי לאו דהווה ילפינן מקרא אחריני דמחזירין לזכות, לא הוה ידעינן דקרא דלא תחמול דכתיב גבי מסית קאי אהך דינא. ורק אחר דבשאר דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה מקרא דנקי אל תהרוג וצדיק אל תהרוג, ידעינן שפיר דלא תחמול האמור במסית קאי נמי אהא, והכי נמי לגבי דין דוקן וסריס וכו' אי לאו דלא ידעינן דבשאר דיני נפשות אין מעמידין אותן בסנהדרין, לא הוי מצינן למילף להו ממסית. וצריך לומר, דלאו ילפותא גמורה הוא דקחשיב ליה אלא כאסמכתא בעלמא הוא דקאמר הכי, וצ"ע. (שו"מ ביד רמה סנהדרין לב, א, ד"ה 'אחד' וכו' שכתב כדברי הקרית ספר לגבי ענין אחר, וז"ל: "די"נ המלמד חובה ואח"כ נראה לו טעם לזכות, חוזר ומלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה, אית דאמרי טעמא משום והצילו העדה, ולא מסתבר, דהא מהאי טעמא המלמד חובה נמי לא יחזור וילמד זכות, דהא בעינן ושפטו העדה, אלא מסתברא דמהאיך קרא נפקא לן, דכתיב גבי מסית לא תחמול ולא תכסה הא באינך כולחו חמול וכסה", יעויין שם, ויש עוד לעיין בזה).

ולכאורה היה נראה ראייה לדבר ממה שכתב הרשב"א בתשובותיו ח"ו סי' קצא: "עוד כתבת שנסתפקת בפ' דיני ממונות (לו, ב) שאין מושיבין בסנהדרין זקן, אם דוקא אין מושיבין לכתחילה אבל אם הושיבוהו קודם שנזדקן אין מעבירין אותו, או דילמא אפי' ישב קודם שהזדקן ונזדקן מעבירין אותו. ג"ל, דכל שהוא תלוי בסבה כל שישיבה הסבה ענין נגרר אחר הסבה, וסבת הזקנה האכזריות, ולפי' אין מושיבין אותו אחר שנזדקן בדין של סנהדרין שהרי נתחדשה לו הסבה הגורמת וכן נראה [לכאורה] ² מלשון רש"י ז"ל שכתב זקן שכבר שכה צער גידול בנים ואינו רחמני, וסריס נמי אעפ"י שנסתרס עכשיו מסלקין אותו, כך ג"ל". והנה לכאורה נראה פשוט בכל הני הפסולין לסנהדרין כגון סומא ושאר בעלי מומין דאמרינן בגמרא שם (לו, ב): "תני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום, אמר אמירמ מאי קרא כולך יפה רעיתי ומום אין בך", עיין שם בתוספות ד"ה 'לא תווי' וכו', וברמב"ם שם הלכה ו, בכל הני פשוט הוא מצד הסברא דאפילו כבר היה בסנהדרין ואחר כך נסתמא עינו או שנפל בו מום אחר, בוודאי שהוא פסול אף עתה, ומסלקין אותו מסנהדרין, דכיוון שהוא פסול מה לי בפסל קודם שנתמנה ומה לי בפסל לאחר שנתמנה, ולא שייך נמי הכא הדין דמעלין בקודש ולא מורידין, כיון דמכל מקום נפסל עתה דאינו ראוי להיות מן הסנהדרין, בוודאי דמורידין ומסלקין אותו מלהיות מנוי בסנהדרין.

אם כן לפי זה מאי קמספקא ליה להשואל (בתשובות הרשב"א) שם בהך דינא

2 כך הוא בתשובות הרשב"א כתב יד שהביא הרב בעל שבות יעקב ח"א, אורח חיים, סי' כט.

דוקן וסריס אם הושיבוהו קודם שנזדקן ונודקן אם מעבירין אותו אם לא? ובשלמא אי נימא דהך דוקן וכו' אינו פסול בדיעבד ואינו פסול בדיעבד, אלא דהוא דין דלכתחילה אין מושיבין, שפיר קמספקא ליה, דכיוון שאינו פסול בסנהדרין דהרי דינו דין בדיעבד, אם כן אפשר גמי לומר שדווקא לכתחילה הוא דאין מושיבין אותו אבל אם הושיבוהו ואחר כך נזדקן אין מעבירין אותו, כיון דאינו פסול ממש בסנהדרין, ומעלין בקודש ולא מורידין. אבל אי נימא דהוא פסול ממש ומעכב אפילו בדיעבד, מאי שיין להסתפק בזה, בוודאי שמסלקין אותו אפילו אם נזדקן אחר כך, כיוון דמכל מקום עתה הוא פסול. וגם ממה שהשיב הרשב"א ז"ל, דכל שתלוי בסיבה העניין נגרר אחרי הסיבה וכיוון שנתחדשה לו הסיבה מעבירין אותו בגללה, נראה גם כן שרצה לומר דאף שאינו פסול גמור דמעכב בדיעבד, מכל מקום אפילו הכי אין מושיבין אותו לכתחילה לדון במניין הסנהדרין, אפילו אם נזדקן לאחר שמינוהו לסנהדרין, ולא אמרינן מעלין בקודש ואין מורידין דהרי נתחדשה לו הסיבה, דאם היה כוונתו שהוא פסול גמור בסנהדרין הוזה ליה למימר בפשיטות, כיוון דהוא פסול ולא מצי לדון בוודאי דמורידין אותו, דמה לי נפסל קודם שמינוהו ומה לי נפסל אחר כך.

(ומה שכתב שם 'וכן נראה [לכאורה]' מלשון רש"י שם 'זקן שכבר שכח צער גידול בנים ואינו רחמני', נראה לן כוונתו בזה, דלא נימא דהך זקן האמור כאן הוא כמו זקנה האמורה בכל הש"ס דהוא תלוי במספר הפלגה בשנים, שאם כך היה, לא היינו מסלקין אותו לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין והזקין אחר כך, כיוון דלא נתחדשה כאן שום סיבה, שהרי עצמותו לא נשתנה מחמת אותו ריבוי השנים. ומשום הכי כתב דמלשון רש"י מוכח שאינו כך, וזקן האמור כאן אינו סתם זקנה האמורה בכל מקום, אלא דוקן שכבר שכח צער גידול בנים ואינו רחמני. ואם כן אפשר כיון שעל ידי הזקנה נתחדשה בו האכזריות שהוא שינוי בגופו ועצמותו, ומשום הכי מסלקין אותו מתוך אותה סיבה אפילו אם נזדקן לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין.)

מכל זה היה נראה לכאורה, דהך דינא דוקן וסריס וכו', אינו פסול בעצם מלהיות נמנה ולדון בסנהדרין בדיעבד, אלא דלכתחילה הוא דין דאין מעמידין ומושיבין אותו בסנהדרין.

ומתחוו לן בזה בפשיטות הא דמושיבין בסנהדרין, בדין המסית, זקן וסריס ומי שאין לו בנים, וילפינן לה בגמרא שם 'וחילופיהו במסית דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה', וכן פסק הרמב"ם שם יא, ה, וכן כשרין הני לדון בדין שור הנסקל כדמוכח בגמרא שם וכמו שנתבאר לעיל, אף דבעינן גבייהו כל דיני סנהדרין האמורין בשאר דיני נפשות, היינו טעמא, דכיוון דאינו פסול בסנהדרין ואינו אלא דין דלכתחילה דצריכין להושיב בסנהדרין רחמנין שישתדלו להצלה ולרדיפת זכות. ומשום הכי במסית ושור הנסקל אין אנו משתדלין בהצלתן שמתוך כך יצאו מכלל שאר דיני נפשות בעניין הזה, ומושיבין בדינם זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכל שאכזריות מצויה בהו (אך בלאו הכי גמי לק"מ כמו שיתבאר להלן).

והנה מהא דתנן במתניתין הוריות (דף ד, ב) : "הורו ב"ד וכו', או שהיה אחד מהן גר או ממזר או נתין או זקן וכו' (עיי"ש גירסת הר"ח והרמב"ם) ה"ז פטור, שנאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה, מה עדה האמורה להלן כולן ראויין להוראה אף עדה האמורה כאן שיהיו כולן ראויין להוראה", ומוכח להדיא מהד מתניתא דזקן פסול אפילו בדיעבד בסנהדרין, דהרי משום כך פטורין הם מלהביא פר העלם דבר, דאין הוראתן הוראת בית דין כלל, כיוון שהיה אחד מהן פסול, ומתניתא הרי בדיעבד מייירי. אולם נראה דאפשר דאינו ראייה כל כך, דייטכן דהוא רק דין בשגגת הוראת בית דין לענין הבאת קרבן פר העלם דבר של ציבור, דבעינן שיהיו ראויין אפילו לכתחילה לדון בדיני נפשות, ובלאו הכי אין הוראתן הוראה, וילפינן לה ממה שנאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה בדיני נפשות, ואף שהוא דחוק, שהרי גם בדיני נפשות הוא כשר בדיעבד, ואיך אפשר למילף מיניה דהוא פסול להוראה לענין הבאת פר העלם דבר אפילו בדיעבד (והיה אפשר לומר שזו כוונת רש"י שם להקשות, דמאי טעמא זקן אינו ראוי להוראה, ר"ל, דאף דשם בסנהדרין כתב רש"י הטעם דאין מושיבין זקן מפני שכבר שכה צער גידול בנים ואינו רחמני, מכל מקום היינו דווקא דלכתחילה אין מושיבין אותו, אבל בדיעבד מאי טעמא אין הוראתו הוראה. ועיין להלן מה שכתבתי לפרש דברי רש"י באופן אחר) מכל מקום, אפשר כיוון דסוף סוף אינו ראויין הני להתמנות בסנהדרין לדיני נפשות דהרי אין מושיבין לכתחילה בסנהדרין זקן, ואם כן העדה האמורה בדיני נפשות אין הזקן בכללה, אם כן הכי נמי בשגגת עדה אין הזקן בכלל עדה, והוא גזירת הכתוב מיוחד לענין דין הוראת בית דין בשגגה, דאף שבכל מקום בדיעבד הן כשרין, מכל מקום הכא לענין הוראה הן פסולין, דלהתחייב בקרבן פר העלם דבר בעינן בית דין שיהיו ראויין להתמנות אף לכתחילה בסנהדרין.

ועיין לשון הרמב"ם הלכות שגגות יג, א, שכתב "או שהיה אחד מהן שאינו ראוי להיות 'ממונה' בסנהדרין" וכו', והיינו דבעינן לענין הוראת בית דין בשגגה שיהיו ראויין להתמנות בסנהדרין אפילו לכתחילה, ובלאו הכי לא מיקרי שגגת הוראת בית דין לענין הבאת קרבן פר העלם דבר. וכמו שמצינו במתניתא שם "הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו ואמר להן טועין אתם", שגם כן פטורין מקרבן, שלכאורה נראה דהוא רק דין להבאת קרבן שגגת בית דין, אבל לענין עצם הוראתן (אלולי ששגגו) הוי שפיר הוראה, שהרי לכל התורה לא בעינן רק רובא, ולא איכפת לן מה שיאמר אחד מהן טועין אתם, שפסק הדין ניתן ברוב דעות, ורק לענין קרבן שגגה הוא תנאי דבעינן שלא יאמר אחד טועין אתם. וכן עיין שם (הוריות דף ג, ב) : "אמר ר' יונתן מאה שישבו להורות אין חייבין עד שיורו כולם, שנאמר, ואם כל עדת ישראל ישגו" וכו', שהוא גם כן לפי דעת ר' יונתן, דין מיוחד וגזירת הכתוב בשגגת בית דין שאין חייבין בפר העלם דבר עד שיורו כולם. ואם כן אפשר דהכא נמי הוא מיוחד וגזירת הכתוב בהוראת בית דין שיהיו כולן ראויין להתמנות אף לכתחילה בסנהדרין ואם לאו זיין הוראתן הוראה, ופטורין מקרבן פר העלם דבר של צבור (ועדיין הוא דחוק).

ולפי זה היה מתיישב לן קושיא אלימתא אשמעתין דפריך הא תשעה הוו וכו',

ותרצינו, הא איכא אחריתי דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו'. וקשה, הא משנה מפורשת היא בהוריות הנ"ל, דזקן אינו ראוי להורות בדין דבעי סנהדרין, (ולכל הפחות בדיני נפשות אינו ראוי, עיין להלן), ומאי טעמא הביא הך ברייתא דאין מושיבין, ולא הביא מתניתין דהוריות? ותו, וכי המקשן לא ידע משנה מפורשת, ומאי פריך הא תשעה הו? בשלמא ברייתא אפשר דלא הווי ידוע לכל, אבל משניות הרי היו שגורות בפי כל? (שוב מצאתי שכבר עמד בזה החיד"א בשער יוסף הוריות שם, ועיין מה שכתב בזה).

אולם לפי הנ"ל אפשר, דאי ממתניתין דהוריות הווי אמינא דזקן וכו', הוא פסלות בסנהדרין, אם כן הוא פסול נמי לדון בדין שור הנסקל והמסית, דהרי בעינן בהו סנהדרין, וכיון דר' אבהו אומר 'עשרה דברים יש בין דיני נפשות לדיני ממונות וכולן אין נוהגין בשור הנסקל', שפיר פריך הא תשעה הו, שהרי אי אפשר לומר דמה שאמר ר' אבהו עשרה דברים כוונתו להך מתניתין, כיוון דקאמר וכולן אין נוהגין בשור הנסקל, ולפי מתניתין דהוריות, הוא נוהג אף בשור הנסקל, ומשום הכי קאמר, הא איכא אחריתי דתניא 'אין מושיבין זקן וחילופיהן במסית' וכו', דמוכח מיניה דהוא רק דין דלכתחילה, ואינו פסלות בגוף הסנהדרין, ומשום הכי הן כשרין במסית, על כן שפיר קאמר ר' אבהו 'כולן אין נוהגין בשור הנסקל'.

אמנם לאחר דמוכח מהך ברייתא שאינו פסלות בסנהדרין, בעל כרחין דגם הפירוש במתניתין דהוריות נמי כן, וכמו שכתבנו לעיל. ועוד אפשר דאי ממתניתין דהוריות הווי אמינא דזקן וכו' ועשרים ושלשה חדא היא, וכמו שהק' רבינו יונה ז"ל שם (הובא לעיל), אבל מהך ברייתא מבואר דבמסית מושיבין אותן אף דבעי עשרים ושלשה, הרי דעשרים ושלשה זקן וכו' תרתי מילי נינהו, וכמו שנתבאר.

ואין להקשות על מה שכתב רבינו יונה הנ"ל, דהך דאין מושיבין זקן הוא רק מדרבנן ולחומרא בעלמא, מהא דילפינן מקרא דלא תחמול דבדין המסית מושיבין זקן וכו', ואם פסלותו הוא רק מדרבנן איך שייך למילף ליה מקרא, דיש לומר, דהרי ילפינן עוד כמה מילי (או לכל עשרה דברים, או דמקצת מן העשרה. ועיין רמב"ם שם; וכן חידושי רבינו יונה שם לג, ב ד"ה 'וחילופא' וכו', ועיין חזון איש ב"ב סנהדרין סי' כא, א), כמו שכתב הרמב"ם שם, דליתא בדין המסית מהך קרא דלא תחמול, ואם כן אפשר דעיקר הכתוב בא למעט הנך דברים שהן מדאורייתא, אך דממילא ילפינן נמי הא דזקן וכו' אף שהוא מדרבנן, דכיוון דחזינן דלא בעינן חמלה גבי מסית, אם כן מושיבין נמי בדינו כל מי שהאכזריות מצויה בהן כגון זקן וכו'. וכן נמי אין להקשות עליו מהך מתניתין דהוריות דילפינן דזקן פסול להוראה מעדה עדה מדיני נפשות, דלק"מ, דעצם הילפותא שם קאי על כל הנך האמורים במתניתין שם, כגון גר או ממזר וכו', ורק דממילא ילפינן גם הא דזקן, כיוון דבעינן שיהיו ראויין לדון אף לכתחילה בסנהדרין דיני נפשות. וכיוון דזקן אינו ראוי להתמנות בסנהדרין לדון דיני נפשות אף שהוא מדרבנן, הוא פסול נמי לעניין הוראת בית דין בשגגה, ופשוט.

אמנם לאמיתו של דבר, נראה דוקן וסריס וכו' פסולין אף בדיעבד בסנהדרין, ואינו דין דלכתחילה. ומה שכתבנו לדייק מלישנא דברייתא 'אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו', דמשמע דדוקא לכתחילה אין מושיבין אותן אבל בדיעבד שנפסק הדין על פיהם שפיר דמי ודינן דין, נראה דאינו ראייה כלל, דהנה בתוספתא איתא להך דינא בשינוי לשון מהך ברייתא הנ"ל (תוספתא סנהדרין ז, ג): "הסריס ומי שלא ראה בנים כשר לדיני ממונות ואין כשר לדון דיני נפשות". הרי מבואר, דאין זה רק דין שאין מושיבין לכתחילה, אלא דאינו כשר בדיני נפשות ומיפסל גמי בהכי אפילו בדיעבד ואין דינו דין כלל. ואף שעדיין יש לומר דהאי 'אין כשר לדון דיני נפשות' הוא גם כן רק לכתחילה, מדלא קאמר 'ופסול לדון דיני נפשות', זה אינו דהרי במתניתין (שם דף לב, א), גמי קתני כהאי לישנא, 'הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות' וכו', והתם ודאי שהן פסולין ממש לסנהדרין אפילו בדיעבד, ואפילו הכי קתני בלישנא 'אין הכל כשרין', ואם כן הכי גמי 'אין כשר לדון דיני נפשות' האמור בתוספתא, הכוונה שהוא פסול אפילו בדיעבד. וכן איתא בירושלמי שם פ"ד ה"ז: "הסריס וכל מי שלא ראה בנים כשר לדון דיני ממונות ולא דיני נפשות", ואף שעדיין אין הכרע בדבר, מכל מקום כך נראה לו בפירושא דהך תוספתא והירושלמי.

וכן הוא להדיא בלשון הר"ן בתירושי לסנהדרין (דף לו, ב) ד"ה 'הכל לאתויי מאי וכו': "וא"ת לימא הכל לאתויי זקן וסריס דכשר לממונות ופסול לנפשות, י"ל דהכל לא מרבה אלא כגוונא דמתני' דהוי פסולי יוחסין וכדמסיק בסיפא המשיאין לכהונה, ומ"ה מרבינן מהכל גר או ממזר, כנ"ל". (ואף שיש לפע"ד לדחוק ולומר 'פסול לנפשות' דקאמר הוא גמי רק פסול לדון נפשות לכתחילה, אבל לא שנפסל הדין אף בדיעבד, הרי הוא דוחק גדול, ואינו ראוי לפנים. וקושטא דמילתא דמדברין ז"ל מוכח להדיא שהוא פסול ממש אפילו בדיעבד כעין גר וממזר, דאי לאו הכי הוה ליה לתרץ, ד'הכל כשרין' במתניתין לא אתי לרבוויי אלא דומיא דסיפא דהן פסולין לדיני נפשות אפילו בדיעבד, אבל זקן וסריס שאינן פסולין אלא לכתחילה, לא, ומשום הכי קאמר לאתויי גר או ממזר. אלא ודאי דזקן וסריס פסולין גמי אף בדיעבד, ומשום הכי תירץ הר"ן ז"ל דלא מרבינן אלא פסולי יוחסין).

הרי להדיא, שאף זקן וסריס ומי שאין לו בנים, הרי הן כשאר פסולין גר וממזר וכדומה דפסולין אפילו בדיעבד, וכן מוכח מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות למסכת הוריות א, ד: "וזקן שלא ראה בנים אינו כשר לדיני נפשות' לפי שהוא אכזרי" וכו'. וכן כתב להדיא ה'מנחת חנוך' מצוה תצא: "ואין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ולא מי שאין לו בנים מפני שיש בהן אכזריות, ונראה 'דהוא לעיכובא', דנחשב בין עשרה דברים שיש בין ד"נ לד"מ, עי' סנהדרין ל"ו, וכל הדברים שם הם לעיכוב ע"ש".

ומעתה אין לדייק גמי מלישנא דברייתא דידן, דעל כרחין צריך לומר, דהא דקאמר 'אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו', משום דהן פסולין ועל כן אין מושיבין אותן בסנהדרין. ומכל שכן שאין לדייק מלשון הרמב"ם הנ"ל שכתב 'אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן וכו', דהרי גם בפסולי יוחסין (ב, א) כתב בהאי לישנא 'ואין

מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיוחסים הראויים להשיא לכהונה", והרי אלו בודאי שהן פסולים אפילו בדיעבד, ואף על פי כן כתב בהן לשון 'אין מעמידין, ועיין שם עוד בכמה דוכתי בדברים שהן פסולין אפילו בדיעבד שכתב גמי לישנא 'אין מעמידין, ופשוט.

ולא מיבעי אי זקן וסריס וכו' דאין מושיבין אותן בסנהדרין הוא דינא דאורייתא, בודאי דאיכא למימר שהן פסולין גמורין כשאר פסולי יוחסין, אלא אפילו אי נימא דהוא רק דינא דרבנן, כמו שכתב רבינו יונה הנ"ל, מכל מקום גם כן יש לומר שעל כל פנים הן פסולין מדרבנן לגמרי ומעכבא אפילו בדיעבד, דכך החמירו רבנן אפילו לפסול פסק דינם אף שכבר נפסק על פיהן ואין דינם דין כלל, כיוון שפסלוהו רבנן מלדון דיני נפשות.

ולפי זה, מעתה יתפרש לן היטב הך מתניתין דהוריות הנ"ל, 'דאם היה אחד מהן זקן וכו' אין הוראתן הוראה ופטורין מלהביא קרבן פר העלם דבר של צבור, דמה שכתבנו לעיל הוא דוחק גדול, אבל לפי מה שנתבאר דוקן הוא פסול גמור אפילו בדיעבד לדון דיני נפשות, שפיר קאמרינן גמי דאין הוראתן הוראה לעניין חיוב קרבן פר העלם דבר, דבעינן 'כולן ראויין, ולא נצטרך להיכנס בדוחקא שכתבנו לעיל. ולקושטא דמילתא אפשר דמכאן ראייה מכרחת דזקן וכו' פסולין לסנהדרין אפילו בדיעבד (ופלא על הגאון מנחת חנוך שלא הביא לראיה מהך מתניתין, ואולי דעתו שאין ראייה מכאן כמו שכתב לעיל, אבל הוא דוחק. שוב מצאתי שהרב חיד"א ז"ל בספר שער יוסף למסכת הוריות (דף ד, ב) דייק גם כן מהך מתניתין, שזקן פסול אפילו בדיעבד).

ה

והנה אף לפימשנ"ת דזקן וסריס ומי שאין לו בנים פסולין לסנהדרין ככל שאר פסולי סנהדרין כגון גר ומזמר, חלל וסומא וכדומה, מכל מקום נראה דחלוקין הן בעיקר טעמן וביסוד דינם, והוא, דגר ומזמר וכו' פסלותן הוא מהלכות סנהדרין, דסנהדרין בעינן כשרין ומיוחסין, וילפינן לה מהא דכתיב בהו 'ונשאו אתך' בדומין לך מיוחסין כמותך. ואיגו דין בהלכות דיני נפשות, בדדיני נפשות לא נאמר כלל קרא דבעינן כשרין ומיוחסין, אך מכיוון דלגבי נפשות בעינן סנהדרין וילפינן לה מקרא במתניתין רפ"ק דסנהדרין, ממילא הוא דבעינן גמי סנהדרין כשרין ומיוחסין, אבל הך דזקן וסריס וכו' אינו דין בהלכות סנהדרין, דלא נאמר קרא כלל בסנהדרין דגילף מיניה דזקן וסריס וכו' פסולין, אלא שהוא דין מיוחד בדיני נפשות, דבעינן בהו רחמנין משום הצלה דכתיב 'והצילו העדה', בדיני נפשות, ומשום הכי זקן וסריס וכו' פסולין. והנפקא מינה דבכל מקום דבעינן סנהדרין, בעינן דווקא כשרין ומיוחסין, וממזר וגר וכו' פסולין. אבל זקן וסריס ומי שאין לו בנים אינן פסולין לגבייהו, חוץ מדיני נפשות דבעינן בהו תרווייהו כשרין ומיוחסין, וגם זקן וסריס וכו' פסולין לגבייהו. ויסוד הדברים-חזינן, מהא דמבואר בגמרא שם, דזקן וסריס וכו' כשרין לדון בדין שור הנסקל כמבואר לעיל, וכן דמושיבין אותן בדין המסית, יעו"ש, הרי להדיא דאף

דבעינן בהן סנהדרין וכשרין ומיוחסין כמושג"ת לעיל, מכל מקום זקן וכו' כשרין גבייהו, ובעל כרחין כמו שכתבנו.

והוא מבואר להדיא בדברי רש"י שם, בהא דאמרינן בגמרא, 'משום דאין הכל כשרין — ועשרים ושלשה חזא היא, ופירש"י: "דמאי טעמא ממזר פסול בדיני נפשות 'משום דבעינן כ"ג — דהיינו סנהדרין, ובסנהדרין כתיב ונשאו אתך בדומין לך מיוחסין כמותך". וכן איתא ב"יד רמה', שם, ד"ה 'ומתמהינן עשרה' וכו': "משום דאין הכל כשרין לדון דיני נפשות ועשרים ושלשה חזא מילתא היא, דטעמא מאי ממזר פסול בדי"נ 'הלא לא כתיב ביה פיסולא, אלא משום דבעינן כ"ג בדי"נ בסנהדרין קטנה, ובסנהדרין הא כתיב ונשאו אתך בדומין לך' כדבעינן למימר לקמן, ומפרקינן איה"נ דהנך חזא נינהו וכו' קאמרי עשרה משום דאיכא אחריתא, והיינו מי שאינו רחמני כגון זקן" וכו'. והיינו כמו שנתבאר, דהא דבעינן כשרין ומיוחסין, הוא דין מדיני סנהדרין, ואינו הלכה בדיני נפשות. אבל הך דזקן וסריס וכו' נראה דהוא דין בדיני נפשות גרידא ואינו דין ופסלות בהלכות סנהדרין, דהרי כתב רש"י ז"ל: "טעמא דזקן וסריס שהן פסולין משום ששכח כבר צער גידול בנים ואינו רחמני, וכן הסריס". ועיין פירוש המשניות להרמב"ם (הוריות א, ד): "וזקן שלא ראה בנים איננו כשר לדיני נפשות, לפי שהוא אכזרי ולא ירחם על בני אדם, לפי שאינו יודע אהבת הבנים". הרי דנקט שאינו כשר לדיני נפשות גרידא, והיינו כמו שכתבנו, שהוא דין בדיני נפשות, ואינו שייך כלל לדיני סנהדרין.

אולם בעינן לעיונא בהך מילתא, דהרי ממתניתין דהוריות הנ"ל, דפסלינן זקן וכו' להוראה לעניין הבאת קרבן, מוכחא מילתא דמיפסלו אפילו להוראה בעלמא שאינו דיני נפשות. ואם כן צריך עיון מה שכתבנו, דכשרין בדין שור הנסקל והמסית, והנראה דהיינו דקשיא ליה לרש"י ז"ל שם בד"ה 'או זקן שאינו ראוי לבנים': "וקשיא לי מפני מה אינו ראוי להוראה". עיין לחם משנה הלכות שגגות יג, א, שכתב כוונה אחרת בדברי רש"י. שו"מ שכן כתב כדברינו ה'קרן אורה' הוריות שם: "הורו ב"ד וכו', ונראה דקושיית רש"י היא מפני מה אינו ראוי להוראה, כיון דפסול זקן שאין לו בנים אינו אלא משום שהוא אכזרי והיינו בדיני נפשות, אבל לענין הוראה מפני מה אינו ראוי להורות באיסור והיתר, וגר וממזר שאני דפסולין בגופן, וכן מצינו בזקן ושאין לו בנים דראויין להורות דבר שאין צריך רחמנות, כמו במסית, כדאיתא שם בסנהדרין" (ועיין בהגהות וחדושים מבעל 'מלא הרועים' למס' הוריות שם, שנדפס בסוף המסכת בש"ס וילנא).

אמנם בין דכוונת רש"י ז"ל, הוא למה שכתבנו ובין דכוונת רש"י למה שכתב הלחם משנה הנ"ל, אבל מכל מקום ממתניתין מוכחא להדיא דמיפסלו לכל מילי דבעינן סנהדרין. וצ"ע.

ובטעם הדבר נראה, דאף דברור דעיקר פסוליהו הוא בדיני נפשות גרידא, מכל מקום מיפסלו נמי לשאר הוראות, משום דבעינן בסנהדרין שכל אחד מהסנהדרין יוכל לדון כל הדינין שבעולם. וכיוון דזקן וסריס וכו' פסולין לדיני נפשות, אינו ראויין להיות מנויין בסנהדרין.

וגראה דהיינו נמי כוונת רבינו יונה ז"ל בחידושיו לסנהדרין שם שהקשה וז"ל: "איכא אחריתי וכו', איכא לעיונא, כיון שאין הכל כשרין וכ"ג חדא היא וכדמפרש רש"י וכו' שנמצא שהכל בכלל כ"ג, הכי נמי כיון שאין מושיבין זקן בסנהדרין חדא היא, ומ"ל מדרבנן ומ"ל מדאורייתא מ"מ חדא היא. ועוד איך נאמר שאינו בשור הנסקל כיון דבעינן כ"ג, על כרחין אית לן למימר שאין שם זקן וסריס". לכאורה דבריו קשים להולמם, דלפי מה שביארנו, הרי תרי דינין חלוקין הן, ואין הכל כשרין הוא דין בהלכות סנהדרין, ודינא דזקן הוא דין בדיני נפשות, ולמה לא יכשר בשור הנסקל? אולם לפי מה שכתבנו נחא שפיר, כיון דעל כל פנים איכא דינא בהלכות סנהדרין שיהיו ראויין לדון כל דינין שבעולם, ואם כן מהאי טעמא נמי ליפסלו מלדון בדין שור הנסקל, כיוון דבעינן גם בשור הנסקל סנהדרין, כמבואר שם בגמרא, והגי אינן ראויין להיות בסנהדרין, ומפרש רבינו יונה ז"ל, דהיינו דקאמרינן 'אין מושיבין זקן בסנהדרין אפילו לשאר דברים שאינן דיני נפשות', מהאי טעמא דבעינן בסנהדרין ראויין לכל הדברים, ומשום הכי קשיא ליה דאם כן אין הכל כשרין, ואין מושיבין זקן, חדא היא, דכמו דבעינן בסנהדרין כשרין ומיוחסין הכי נמי בעינן בסנהדרין ראויין לכל הדברים, ומאי טעמא נמי כשרין הן לדון בדין שור הנסקל.

והנה ביישוב האי קושיא, כתב רבינו יונה שם: "ונ"ל דכשם דאין מושיבין זקן בסנהדרין כך אם ה"י זקן מסלקין אותו, שהרי אין יכול לדון דיני נפשות, ולפיכך אין מושיבין זקן, וכ"ג, כשני דברים⁸. אבל ממור ובשאר פסולין אי אפשר לפי שפסולים מתחילתם הם ולא ישבו מעולם כנ"ל". ויש לעיין בתירוץ, אם אמנם דלהכי הוו כשני דברים, משום דבהא דאין מושיבין זקן נתחדש לן דבר מה שאינו בשאר הפסולין, והוא, דמסלקין אותו אף לאחר שישב בסנהדרין והודקו, מה שאין כן בשאר פסולין שלא ישבו מעולם. אבל מכל מקום, על הר קושיא שהקשה דמאי טעמא כשרין הני בשור הנסקל לכאורה לא השיב מידי, וצ"ע.

7

ואשר יראה לומר בזה, ואולי זו כוונת רבינו יונה ז"ל — דאף לפי מה שכתבנו דזקן וסריס ומי שאין לו בנים אין מושיבין אותו בסנהדרין אפילו לדברים שאינן דיני נפשות, משום דבעינן שיהיו ראויין לדון לכל דינין שבעולם, ובלאו הכי אינן ראויין להימנות בסנהדרין. אבל נראה דהיינו דווקא דאין מושיבין אותן בסנהדרין, אבל אם כבר ישבו בסנהדרין, כלומר, דבזמן הושבתן היו עדיין בכשרותן, ואחר כך נזדקן או נסתרס או מתו בניו, אם אמנם שנפסלו מעתה לדון דיני נפשות ומסלקין אותן מלישב באותו דין, מכל מקום אין מסלקין אותן לגמרי מסנהדרין, וכשרין הן לדון שאר דינא שאינן דיני נפשות, כיוון שעיקר פסוליהו הוא בדיני נפשות גרידא משום אכזריות,

3 בספרים הנדפסים יש כאן טעות סופר וכצ"ל כמו שהביא החיד"א בשער יוסף הוריות שם, מחידושי רבינו יונה כתב יד.

אבל לשאר דינא כשרין גמורין הן בעצמותן, ואף שאינו מועיל להושיבן לתחילה, אבל לעניין סילוק מהני שפיר, שאי אפשר לסלקן אלא למה שנפסלו, ולשאר דינא שלא נפסלו אין מסלקין אותן. ולעניין זה אפשר דשייך שפיר האי טעמא דמעלין בקודש ואין מורידין, כיוון שלא נפסלו להדיא לשאר דינא, ואין מורידין אותן מגדלות בהני דינא שהן ראויין לדון.

ואף שאין ראייה לדבר, סימוכין לדבר מצאנו, ממה שכתב המנחת חנוך מצווה תצא: "ועי' בר"מ פ"א שכתב דבמסית מושיבין סריס וכו' והוא מהש"ס שם, ולכאורה דודאי גם במסית צריך ב"ד סמוך, ועוד הרבה דברים כמו כל דיני נפשות, רק מה שנחשב בש"ס החילוקים, והנה כיון דסריס אינו ראוי לדון כלל דיני נפשות א"כ אינו ראוי לכל התורה, וכבר הבאתי שהר"מ ס"ל דאין סומכין מי שאינו ראוי לכל הדברים. ואפשר דלאחר שנסמך נעשה סריס, ומבואר לקמן בס"ד דאף לדעת הר"מ אם בשעת סמיכה היה ראוי לכל הדברים אף שלאח"כ נפסל לקצת דברים, מ"מ לזה שלא נפסל יכול לדון. ומיירי שנעשה סריס ביד"ש, דבידי אדם הו"ל בעל מום, ופסול לדון, ויבואר לקמן בס"ד, וכן כתב הקצוה"ח סי' ז' ס"ק י': "ועוד אפשר דלא קאמר הרמב"ם אלא בתחילת הסמיכה דאין סומכין עד שיהא ראוי לכל הדברים, אבל אם כבר נסמך ואח"כ נפסל לאיזה דבר, שפיר מהני סמיכתו דמעיקרא למה שראוי עתה" (הביאו מנחת חנוך שם).

ואם כן אפשר נמי למימר הכי לעניין דינא דידן, דהו אמת דלתחילת הושבתן בסנהדרין בעינן שפיר שיהיו ראויין לדון בכל הדברים, אבל מכל מקום אם הושיבו אותו בסנהדרין בזמן שהיו עוד בכשרותן לכל הדברים, ורק לאחר זמן נפסלו לחדא מילתא דהיינו דיני נפשות, אין מסלקין אותן מלדון שאר דינא, דלמאי דנפסלו נפסלו, ולמאי דכשרין כשרין אף עתה, דמעלין בקודש ולא מורידין.

וממילא לפי זה מיושב שפיר הך דוקן וסריס וכו' דכשרין לדון בדין שור הנסקל וכן בדין המסית, דמיירי שנפסלו רק לאחר שישבו כבר בסנהדרין שאין מסלקין אותן אלא מלדון דיני נפשות, אבל לשאר דינא הרי הן כשרין גמורין, ואם כן אפשר דהיינו נמי שתירץ רבינו יונה ז"ל, דכשם שאין מושיבין זקן בסנהדרין, כך אם היה זקן מסלקין אותו שהרי אין יכול לדון דיני נפשות, ר"ל דאין מסלקין אותו רק ממה שאינו ראוי לדון עתה, אבל לשאר מילי אין מסלקין אותו, ושפיר יכול להורות בדין שור הנסקל (ועדיין לא ברירא לן אם זה כוונתו ז"ל).

אולם לפי זה נפיק מינה חידושא רבא, דהא דתנן במתניתין דהוריות שם דהורו ב"ד והיה אחד מהן זקן דפטורין, היינו דווקא שהיה זקן ואחר כך נתמנה בסנהדרין, דאז שפיר מיפסיל להורות אפילו דברים שאינן דיני נפשות. אבל אם נתמנה בסנהדרין קודם שנודקו ואחר כך נודקו, שראוי הוא להורות בסנהדרין בשאר דינא, חוץ מדיני נפשות, שפיר הוויא הוראתו הוראה ומתחייבין בית דין בשגגת הוראה להביא קרבן פר העלם דבר, והוא חידוש גדול.

ולכאורה נמצאנו למדים היפוך הדברים מדברי רש"י הוריות שם ד"ה 'או שלא היה מופלא של ב"ד שם': "אע"ג דלא ה"י מסנהדרין וכו' א"נ זקן [או] שאין לו בגים

הי' לכך נתמנה אחר בסנהדרין, ר"ל, דהאי מופלא היה קודם במניין הסנהדרין שבעים
ואחד ואחר כך הוזקן או שמתו בניו דמסלקין אותו, וממנין אחר תחתיו, ולכן נתמנה
אחר בסנהדרין. ולפי מה שכתבנו צריך עיון, דאמאי סילקוהו מלהורות בהאי דינא
שהוא הוראת איסור והיתר, ואולי אפשר דבאמת לא סילקוהו מלהורות אלא כדיני
נפשות, ומצד הדין היה יכול להורות בהאי דינא, אלא שהוא רק היכי תמצא שכתב
רש"י, דהיאך ייתכן שיהיו סנהדרין שבעים ואחד והמופלא לא היה שם, לזה כתב
רש"י דכיוון דנודקו מסלקין אותו מלדון דיני נפשות וממנין אחר תחתיו ואם כן
ייתכן כבר דהמופלא לא היה בהאי דינא, והאחר שנמתנה דן אף בהאי דינא, לכן
היו סנהדרין שבעים ואחד.

ולכאורה היה נראה עוד, דהפירוש בדברי רש"י ז"ל הוא, דבאמת שהמופלא לא
נתמנה מעולם לסנהדרין מפני שהיה זקן, או שלא היו לו בנים שהוא פסול לסנהדרין,
ולכן נתמנה אחר בסנהדרין, וצריך לומר שעדיין לא נמצא חכם מופלא, בין מהסנהדרין
בין משאר העם, שראויין להתמנות למופלא של בית דין ואם כן היו סנהדרין שבעים
ואחד מבלי מופלא, ולכן אין הוראתו הוראה ופטורין מקרבן, אם כן אין שום ראייה
מדברי רש"י היפוך ממה שכתבנו, ושפיר מצינו למימר דמתניתין מיירי דוקא שהיה
זקן כבר עוד לפני שמינהו ועברו ומינהו, ובגוונא חדא דגר וממזר השנויין במתני'
שם (עיין ירושלמי שם). אבל אם נתמנה בסנהדרין לפני שהוזקן ולאחר זה נודקו
אינו נפסל אלא לדיני נפשות, אבל לשאר הוראות מיכשר, ואין מסלקין אותו מלדון
שאר דינא שאינן דיני נפשות, ואם היה זקן בכהאי גוונא במניין הסנהדרין הוויא
שפיר הוראתו הוראה, ומתחייבין בית דין להביא פר העלם דבר אם שגגו בהוראה זו
(ויש עוד לעיין בזה היטב, כי לא מצאנו חידוש דין זה להדיא בראשונים).

והנה החיד"א בספרו שער יוסף למסכת הוריות שם, אחרי שהביא דברי רבינו
יונה הנ"ל כתב: "שמעינן מדברינו יונה ז"ל דאם הי' זקן מסלקין אותו, והכי מוכח
ממש"כ רש"י ז"ל במשנתנו בד"ה או שלא הי' מופלא, דזקן או שאין לו בנים הי'
ולכך נתמנה אחר בסנהדרין, ע"ש. הרי שכתב דזקן או שאין לו בנים וכו' ונתמנה
אחר, ומוכח דבתחילה בהתירא הוה בסנהדרין והיה מופלא ב"ד, והיה כשב"ת זו היא
שיב"ה, והפליג בזקנה או מתו בניו, ולכן נתמנה אחר בסנהדרין, ודון מינה דסבר רש"י
ז"ל דאם הוזקן או שלא היו לו בנים מסלקין אותו, ולכן אף דכבר אוקמא רש"י ז"ל
ברישא כגון שנצטרך לצאת לדרך, הוסיף מציאות אחר דרגיל ושכיח דיפליג בזקנה
וסלקוהו, ועי' פרח מטה אהרן ז"ל, והרב שער אפרים ז"ל מ"ש בקהל שהסכימו שלא
לקבל עליהם רב קרוב, וקבלו רב בהיתר, ושוב הי"ל קרבה עמהם, אי יכולין להנחתו.
ע"ש בפמ"א ח"א סי' מ"ד, ובש"א סי' ס"ו, ועמ"ש בזה עטרת ראשי מורי הרב גר"ו
בס' נחפה בכסף א"ח סי' ג' וסי' ו', ויען כי ארוכ"ה עלת' לרבנן קדישי הנו' בענין הזה
ואבירוי' לא עמדתי כלל בדברי קדשם, ומה גם כי מאי דאתאן עלה מפורש יוצא בדברי
רש"י ורבינו יונה ז"ל."

אכן, לפי דברינו הנ"ל נראה, דאף אם אמנם מדברי רבינו יונה ז"ל מפורש, שאף
אם היה זקן מסלקין אותו, מכל מקום מדברי רש"י הנ"ל לכאורה אין ראייה כלל, דשפיר

אפשר לומר דכוונת רש"י שלא נתמנה מעולם בסנהדרין מטעם שהיה זקן או שלא היו לו בנים, וכמו שנת"ת, ומאי דוחקיה דהגרחידי"א לפרש הכי דברי רש"י.

אמנם נראה דצדקו דבריו ז"ל, דאי כוונת רש"י שמעולם לא ישב בסנהדרין, אם כן למה ליה לתת טעם משום דזקן או שאין לו בנים היה, לימא שהיה בו איזה פסול משארי פסולי סנהדרין, או סיבה אחרת שלא נתמנה בסנהדרין. אלא ודאי דכוונת רש"י, דבאמת היה האי מופלא ממונה בסנהדרין. וכן פשטות משמעות לשון המשנה שם, דאך עתה בשעת הוראה זו לא היה שם, אבל קודם שפיר היה ממונה בסנהדרין וישב עמהו, ולכן פירש רש"י דאיירי שהודקו או שמתו בניו, אך עדיין צריך עיון, שהרי היה יכול לפרש דאיירי כגון שנפל בו מום או נסתמא עינו (ועיין חיד"א בשער יוסף שם בהוריות הובא להלן), ואולי משום דזה שכח יותר שיוזקו או שימותו בניו, ממה שיפול בו מום ויסתמא עינו, ולכן נקט רש"י השכח יותר. ועדיין יש לעיין בדבר.

ז

ונראה עוד דאף אי נימא דלא כמו שכתבנו דזקן דקתני במתניתין מיירי דווקא שבשעת המינוי כבר היה זקן, אלא דמתניתין מיירי באופן שנתמנה בסנהדרין לפני שהיה זקן, ורק לאחר זמן הודקו, ואפילו הכי אין הוראתם הוראה ופטורים מלהביא קרבן פר העלם דבר, מכל מקום אין מכאן ראיה לשאר דוכתי דזקן מיפסיל אפילו לדברים שאינם דיני נפשות, דלאחר שנתבאר דבכל גוונא הוא פסול לעניין דיני נפשות, מעתה שפיר אפשר לומר שהוא דין מיוחד שנאמר בפרשת הוראת בית דין בשגגה, דלא מחייבו בית דין בהבאת פר העלם דבר של ציבור אלא בזמן שהיתה הוראת סנהדרין הראויין לדון דיני נפשות, וכדילפינן לה במתניתין שם מעדה העדה האמורה בדיני נפשות, יעו"ש. וכן כתב הרמב"ם הלכות שגגות יג, א "ומנין שעד שיהיו כולן ראויין להוראה שנאמר וכו' ולהלן הוא אומר ושפטו העדה, מה עדה האמורה בדיני נפשות כולן ראויין להוראה, אף עדה האמורה בשגגה זו עד שיהיו כולן ראויין להוראה".

ועיין פירוש המשניות להרמב"ם שם: "וזקן שלא ראה בנים אינו כשר לדיני נפשות לפי שהוא אכזרי" וכו', הרי שכתב שאינו כשר בדיני נפשות לחודא, ואם כן מאי טעמא אינו ראוי להורות איסור והיתר, אלא בעל כרחין כמו שכתבנו דבעינן לעניין הוראת בית דין סנהדרין הראויין נמי לדון דיני נפשות, והוא גזירת הכתוב ותנאי בהוראת בית דין דלא מחייבי קרבן עד שיהיו ראויין להורות אף דיני נפשות, וכבר נאמרו עוד כמה תנאים אחרים שהן מיוחדין רק לעניין הוראת בית דין. עיין רמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות הוריות שם (ועיין מה שכתבנו לעיל) 4. אבל בשאר דוכתי שפיר אפשר, דאף דאין מושיבין אותו בסנהדרין, מכל מקום אם נתמנה ואחר

4 ויש לעיין בשאר הדברים דבעינן סנהדרין שבעים ואחד, כגון לעניין זקן ממרה, והעמדת מלך וכו' וכו', עיין רמב"ם הלכות סנהדרין ה, א, והלכות כלי המקדש א, טו, אי בעי בהו נמי שיהיו ראויין לדון אף בדיני נפשות, בגוונא שנתמנו ואחר כך נזדקנו וכו'.

כך נזדקן איכא למימר דאין מורידין אותו, ויכול לדון בדברים שאין גוגעין לדיני נפשות, וכמו שנתבאר.

ולפי זה יותר מזה היה אפשר לומר, דאפילו אם נימא דבשאר דוכתי, כגון גבי שור הנסקל ובמסית, מושיבין אותו אף לכתחילה בסנהדרין (דלא כמו שכתבנו לעיל), והא דתניא אין מושיבין היינו דווקא לדון דיני נפשות, מכל מקום מיפסלו לעניין דינא דהוראת בית דין בשגגה ופטורין מקרבן, דבעינן לגבי חיובא דפר העלם דבר של ציבור דווקא סנהדרין הראויין נמי לדון דיני נפשות, וכיוון דזקן מיפסיל בכל גוונא לדיני נפשות, אינו ראוי להוראה מיקרי לענין הוראת בית דין בשגגה.

והרווחנו בזה ליישב הא דמשמע מלשון הגמרא בסנהדרין שם, וחילופיהן במסית, דמשמע מזה דבמסית מושיבין אותן אפילו לכתחילה. וכן כתב הרמב"ם, שם, יא, ה: "ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים כדי שלא ירחמו עליו, שהאכזריות על אלו שמטין את תעם אחרי ההבל, רחמים הוא בעולם וכו'". והיינו שמצוה להושיב בדינו כל אלו שהאכזריות מצויה בהן. וכן כתב החזון איש, בבא בתרא — סנהדרין, סי' כא, ס"ק א: "ואמנם בר"מ כו' ומושיבין בדינו זקן וכו' כדי שלא ירחמו וכו' משמע דמושיבין דוקא זקן, וכ"מ בגמ' מדלא קאמר וכולן אין נוהגין במסית כדאמר לו, ב בשור הנסקל, והיינו שדינו כדיני ממונות, אלא אמר וחילופיהן במסית" וכו'. ואם כן לכאורה שמעינן מינה, דליתא הך מה שכתבנו דאין מושיבין בסנהדרין אלא דווקא הראויין לדון כל דיני התורה, דהרי הכא במסית מושיבין לכתחילה כל הנך, זקן וכו', שהן פסולין לדיני נפשות, אלמא דלא בעינן ראויין לכל הדברים, אלא דלמאי דהן כשרין מושיבין אותן אפילו לכתחילה, אף שהן פסולין לשאר דברים. ואם כן תיקשי מהך מתניתין דהוריות, דמאי טעמא פסולין הן להוראת בית דין ובעל כרחין כמו שכתבנו, דאף אם נאמר דבשאר דוכתי מושיבין להושיבין לכתחילה, מכל מקום לענין הוראת בית דין גזירת הכתוב הוא דבעינן דווקא ראויין לדון אף דיני נפשות כמו שכתבנו.

אמנם ממה שהקשה רבינו יונה הנ"ל, מוכחא מילתא דאין מושיבין בשום מקום לסנהדרין אלא הראויין לכל הדברים, כמו שכתבנו לעיל. ואם כן באמת תיקשי אמאי מושיבין בדינו של מסית, זקן וכו', ואולי לפי שיטתו נצטרך לדחוקי ולאוקמה בגוונא דכבר היה בסנהדרין ולאחר זה נזדקן, דבכהאי גוונא מושיבין אותו בדינו של מסית. (אך צריך עיון דהרי הוא עצמו כתב שם: "וזה הסריס האמור בברייתא, סריס חמה הוא, שאם הוא סריס אדם, ממום בך נפקא". ואם כן בעל כרחין שמעולם לא ישב בסנהדרין. אך יש לומר שלא דווקא סריס חמה קאמר, אלא הוא הדין סריס בידי שמים שהוא גם כן אינו מום, וכמו שכתב המנחת חנוך שם, ולא אתי אלא לאפוקי סריס בידי אדם, שהוא בעל מום ממש, ואם כן שפיר משכחת שכבר ישב בסנהדרין ורק לאחר זה נסתרס בידי שמים, וצ"ע).

ואולי אפשר נמי למימר דהוא גזירת הכתוב בדין המסית, שיושיבו בדינו זקן וסריס וכו', כיוון דסוף סוף אינו פסול בעצמותו ועיקרו לסנהדרין, ופסלותו אינה אלא לענין דיני נפשות גרידא, אלא דאין מושיבין אותו לשאר דינא, הוא רק משום דבעינן

שיהיה ראוי להורות בכל הדברים, אולם בדין המסית, דגזירת הכתוב הוא דבעינן בדינו אכזריים כדי שלא ירחמו עליו, מושיבין אותו אפילו לכתחילה מהך גזירת הכתוב גופא, ועדיין צריך עיון בזה.

ח

והנה בעיקר קושיית רבינו יונה ז"ל, יראה לן ליישב בגוונא אחריתא. דהנה כתב הרמב"ם הלכות סנהדרין ד, ח: "ויש להן למנות כל מי שירצו לדברים יחידים, והוא שיהיה ראוי לכל הדברים, כיצד, חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה יש לבי"ד לסמוך אותו וליתן לו רשות לדון, ולא להורות באיסור והיתר, או יתנו לו רשות באיסור והיתר, ולא לדון דיני ממונות וכו', וכן כל כיוצא בהן". ובהלכה ט שם כתב: "וכן יש לסומכין ליתן רשות 'עד זמן' ולומר לבסמך יש לך רשות לדון או להורות עד שיבא הנשיא לכאן, או כל זמן שאין אתה עמנו במדינה, וכן כל כיוצא בזה". ושם בהלכה י כתב: "חכם מופלא שהוא סומא בעינו אחת, אע"פ שהוא ראוי לדיני ממונות, אין סומכין אותו לדיני ממונות מפני שאינו ראוי לכל הדברים, וכן כל כיוצא בזה". והוא מירושלמי פ"ק דחגיגה, כמו שכתב הלחם משנה שם.

ונראה, דהא דבעינן לעניין סמיכה שיהיה ראוי לכל הדברים הוא דווקא לעניין סמיכה שאינו לזמן קבוע, דהיינו שיהיה סמוך לכל ימי חייו, אבל לעניין 'סמיכה לזמן' שכתב הרמב"ם בהלכה ט, שאפשר לסמוך לחכם רק עד זמן פלוני, אפשר דלא בעינן גביה שיהיה ראוי לכל הדברים, והיינו שמדוייק בלשון הרמב"ם, דבהלכה ח וי כתב, שאין לסמוך לדברים יחידים עד שיהיה ראוי לכל הדברים, אבל בהלכה ט דאיירי לעניין 'סמיכה לזמן', לא כתב הרמב"ם שאין לסמוך לזמן עד שיהיה ראוי לכל הדברים. והיינו כמו שכתבנו, דלסומכו להיות דיין קבוע שפיר בעינן שיהיה ראוי לכל הדברים, אבל לסומכו 'רק לזמן' בדרך ארעי ולא להיות דיין קבוע, אפשר נמי לסומכו אפילו אם אינו ראוי לכל הדברים.

ובזה נראה ליישב תמיהת המנחת חנוך מצווה תצא, אהא שכתב הרמב"ם שם ב, ט: "ב"ד של שלשה וכו' היה אחד מהן ממזר אפי' שלשתן ממזרים הרי אלו כשרין לדון, וכן אם היה אחד מהם סומא באחת בעיניו כשר משא"כ בסנהדרין". וכן כתב שם יא, יא: "הכל כשרין לדון דיני ממונות אפי' גר והוא שתהי' אמו מישראל, וגר דן את חבירו גר אע"פ שאין אמו מישראל, וכן הממזר והסומא באחת מעיניו כשר לדון דיני ממונות, אבל לדיני נפשות אין דנין אותן אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה ולא יהיה אפי' אחד מהן סומא אפי' באחת מעיניו כמו שבארנו", ומדברי הרמב"ם משמע, דבכל דיני ממונות דסגי בשלושה כשרין הני, ואפילו לדיני קנסות דבעינן סמוכין, וכדאוקמה רבא למתניתא דאיירי בדיני קנסות, יעוי"ש בגמרא. ותמה המנחת חינוך, דלפי מה שפסק הרמב"ם דאין סומכין אפילו לדברים יחידים עד שיהיה ראוי לכל הדברים ומשום הכי כתב דחכם מופלא שהוא סומא באחת בעיניו אף על פי שהוא ראוי לדיני ממונות מכל מקום אין סומכין אותו לדיני ממונות מפני שאינו ראוי לכל הדברים וכן כל כיוצא בזה. ואם כן כיוון דקנסות בעינן לכולי עלמא סמוכין, איך

אפשר דממזר וכיוצא בזה כשרין לדון דיני קנסות, הא בעינן ראויין לכל הדברים והרי פסולין הן לדון דיני נפשות, ואי אפשר לסומכן, והללו דפסולין לדיני נפשות היאך כשרין לדיני ממונות. וסיים בדבריו דצריך עיון גדול בדברים אלו. ועיין קצוה"ח סי' ז, ואור שמח שם.

אמנם לפי דברינו אתי שפיר, דהן אמת לפי שיטת הרמב"ם ז"ל דאין לסמוך אפילו לדבר אחד עד שיהא ראוי לכל הדברים, אבל זה דווקא לענין סמיכה עולמית, להיות דייני קבוע בעירו, אכן לענין סמיכה באופן זמני להיות דייני ארעי, כדי למלאות מקום אחד הדיינים שהוצרך לצאת לדרך וכיוצא בזה, שפיר אפשר לסומכו לזמן, אף שאינו ראוי לכל הדברים. ואם כן משכחת ליה שפיר שממזר וגר וכל הפסולין לדיני נפשות, יוכשרו לדון דיני ממונות, ואפילו בדיני קנסות, דאף שאי אפשר לסומכן לדייני קבועים, מכל מקום הרי אפשר לסומכן לזמן ולמנות דייני ארעיים. ובכי האי גוונא כשרין הן לדון אפילו דיני קנסות, דהרי בההיא שעתא סמוכין גמורין הן, ומתניתין דר"פ אד"מ דקתני התם, הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות, ואמרינן בגמרא (דף לו, ב): 'הכל, לאתויי ממזר וגר, היינו דגר וממזר בעצמותן כשרין הן לדון דיני ממונות, אלא דלא משכחת לה בבית דין קבוע שהרי אינן סמוכין, לפי שאינן ראויין לכל הדברים, שהרי פסולין הן לדיני נפשות, אבל מכל מקום שפיר משכחת לה בבית דין שאינו קבוע אלא ארעי וזמני, והללו אף שפסולין לדיני נפשות מכל מקום לסומכן באופן זמני אפשר, ולסמיכה לזמן לא בעינן ראויין לכל הדברים. והיינו דאוקמה רבא שם דף לב, ב למתניתין דאיירי בדיני קנסות, ומיושבת בזה היטב שיטת הרמב"ם. ויש להאריך בזה אך אכ"מ. (ויש לעיין, בסמוך עד זמן פלוני ועבר הזמן ההוא, אם יצטרך סמיכה אחרת כשירצו למנותו שוב, וכן אם יש לאותו סמוך לזמן, רשות לסמוך אחרים. ואם תמצא לומר דיכול לסמוך אחרים, אם דווקא יכול לסומכן רק עד לזמן פלוני שהוא סמוך, או שיכול לסומכן אפילו לעולם, כיוון דבההיא שעתא סמוך גמור הוא) ⁵.

5 אולם בעיקר הדבר שכתבנו בדעת הרמב"ם שם הלכה ט שאפשר לסמוך חכם לזמן, העירני כבוד מו"ה הגאון האמיתי מוהר"ר בנימין צבי רבינוביץ-תאומים שליט"א, דאפשר דאין כוונת הרמב"ם שם לענין 'סמיכה לזמן', אלא כוונתו לענין ליתן רשות להנסמך לדון ולהורות רק עד זמן פלוני, אבל לסמיכה ידידה היא באמת 'סמיכה עולמית', וסמיכה לזמן ליתא בכלל, ואם כן הדר קושיית המנחת חנוך לדוכתה, וכל מה שכתבנו בזה ליתא. אכן מדברי הירושלמי חגיגה פ"א, ה"ח, שהוא המקור לדברי הרמב"ם הנ"ל, מוכח לכאורה כדברינו, שהרי כלל הגי' תרי דינא בחד לישנא, מהו למנות זקנים לדברים יחידים וכו', מהו למנות זקנים — לימים וכו', והאבעיא הראשונה, מהו למנות זקנים לדברים יחידים, בוודאי דקאי לענין סמיכה לדבר אחד (יעוין שם היטב. וברמב"ם שם הלכה ח—י). אם כן האבעיא השנית, מהו למנות זקנים — לימים, בעל כרחין צריך לומר דמייירי נמי לענין סמיכה לימים. ובעל כרחין דגם הרמב"ם מייירי לענין סמיכה לזמן. וגם דכל דברי הרמב"ם שם בדין שלפני ושלאחרי דין זה מייירי לענין סמיכה, ואם כן הלכה זו מייירי נמי לענין סמיכה, ולא לענין נתינת רשות גרידא, וכל נתינת רשות האמור שם ברמב"ם כוונתו לענין סמיכה. וכך היא הסמיכה, שסומכין אותו ואומריין לו 'הרי את סמוך, ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות'. עיין שם הלכה ב. ויש עוד לעיין בזה, ולעת עתה הדבר צריך תלמוד.

ולפי זה נראה דאף לענין דינא דידן אפשר לומר כן, דהו אמנם אפשר דאין ממנין בסנהדרין אלא מי שראוי לכל הדברים כמו שכתבנו לעיל. וזקן וסריס וכו' מכיוון שפסולין הן לדון בדיני נפשות, אין ממנין אותן בסנהדרין אף לשאר דינא שאינו בוגע לדיני נפשות. מכל מקום נראה דזה דווקא לענין למנותן כאחד מסנהדרין הקבועים תמיד, אבל לענין למנותן בדרך ארעי, ולחדא שעתא למלא מקום אחד מן הסנהדרין הקבועים שהוצרך לצאת לדרך וכיוצא בזה, בזה נראה, שאפשר נמי למנות זקן וסריס וכו' אף שאינו ראויין לדון דיני נפשות, וכשרין הן לדון שאר דינא חוץ מדיני נפשות. ואם כן משכחת לה הא דזקן וסריס ומי שאין לו בגים כשרין הן לדון בדין שור הנסקל ובדינו של מסית, והיינו בכהאי גוונא שהוצרך אחד מהסנהדרין לצאת לדרך וכדומה, דאז אפשר באופן זמני וארעי למנות אפילו זקן וסריס וכו', ואז כשרין הן לדון שור הנסקל והמסית.

וביארור הדברים, דלפימש"ב דזקן וסריס אינו פסלות — בעצם החפצא דסנהדרין, אלא דהפסלות הוא לענין דיני נפשות גרידא דבעינן 'והצילו העדה', והני אכוריים גינהו, והא דאין ממנין אותן לשאר דינא שאינו דיני נפשות, הוא משום סיבה צדדית, דלענין מינוי בסנהדרין באופן קבוע בעינן שיהא ראוי לכל הדברים, אבל לענין מינוי לזמן או לחדא דינא שפיר אפשר למנותן אף שאינו ראויין לכל דיני התורה.

ולפי הנ"ל מיושב נמי קושיית המנחת חנוך שם (הובא לעיל) שהקשה, כיוון דבמסית נמי צריך בית דין סמוך, איך משכחת שיוכשר לדון אותו סריס שאינו ראוי לכל הדברים ותירץ, דמיירי דלאחר שנסמך בעשה סריס, עיי"ש. אכן לפי מה שביארנו גיחא, דמשכחת ליה אם אפילו היה סריס מעיקרו עוד לפני הסמיכה, ואפילו הכי אפשר לסומכו לחדא שעתא ולהאי דינא לחוד יושיבו אותו בסנהדרין, דבכהאי גוונא לא בעינן ראוי לכל התורה כולה כמו שנתבאר (ובלאו הכי יש לעיין אם בעינן לגבי סמיכה ראוי לכל הדברים ממש, והיינו בכל דיני נפשות, או אפשר דסגי אם הוא ראוי לאחד מדיני נפשות, כגון המסית. אף שהוא פסול לשאר דיני נפשות, מכל מקום שפיר מיקרי ראוי לכל הדברים).

ויסוד הדברים שאפשר לחלק בין מינוי לסנהדרין באופן קבוע ותמידי לבין מינוי לסנהדרין באופן זמני ואינו קבוע, כבר מצאנו לאחד מן הראשונים, עיין חידושי הר"ן לסנהדרין דף לו, ב ד"ה 'חד לאתווי גר' וכו', בשם הר"ר דוד ז"ל (וכבר הובא לעיל קצת): "אבל הר"ר דוד ז"ל לקח לו דרך אחרת לפי שיטתו של רש"י ז"ל, ואמר, דכי אמרינן גר דן את חבירו גר, היינו למנותו 'דיין קבוע' בדיני ממונות על הגרים, וכי אמרינן גר כשר לדיני ממונות של 'בני ישראל', היינו דוקא 'באקראי' ובדיעבד, ואם דן דינו דין, אבל למנותו 'דיין קבוע' לא, משום דבעי מקרב אחיד". הן אמנם שלא נכניס עצמנו לדון בעיקר דבריו שם, שצריכין הן ביארור בפני עצמו, ואכ"מ. אבל מכל מקום עיקר ויסוד הדבר למדנו מדבריו ז"ל, שחלוק הוא דין מינוי לדיין קבוע לבין דין מינוי לדיין שאינו קבוע. ומעתה אפשר נמי לחלק בנידון דידן, דלא בעינן ראוי לכל הדברים אלא דווקא במינוי לדיין קבוע, אבל במינוי לדיין שאינו קבוע, אפשר דלא בעינן ראוי לכל הדברים, כמו שכתבנו. (ועיין שער יוסף להרב חיד"א

ז"ל למסכת הוריות דף ג, ב ד"ה א"ר יונתן וכו'. ועיין חזון איש, הוריות, סי' יד, ס"ק יח).

אולם כל זה שאמרנו שאפשר להושיב בסנהדרין באופן ארעי אפילו מי שאינו ראוי לכל הדברים, היינו דווקא במי שאינו פסול לסנהדרין בעיקרו ועצמותו, כגון זקן וסריס שפסלותו הוא רק לדיני נפשות גרידא, והא דאין מושיבין אותן בסנהדרין הוא רק משום דבעינן ראוי לכל הדברים, ומשום כך חלקנו בזה דווקא לעניין מינוי קבוע דינא הכי, אבל במינוי לזמן וארעי לא בעינן כולי האי. אבל במי שפסלותו הוא בעיקר ועצם החפצא דסנהדרין, כגון גר וממזר, בוודאי דאין מושיבין אותן בסנהדרין אפילו באופן ארעי, כיוון דהני אינן ראויין בעיקרו להימנות במניין הסנהדרין, ואפילו לו יצוייר שידונו בסנהדרין דבר שהיו כשרין לדונו — אף הו — ביחדי, ולא מדין סנהדרין, וכגון הוראה דגם יחיד מותר להורות, ובוודאי דגם גר וממזר יכולין להורות בדיני איסור והיתר, מכל מקום אם הן באין לדון בהאי דינא דאיסור והיתר מדין — סנהדרין, כגון בהוראת בית דין בשגגה להבאת קרבן פר העלם דבר, דבעינן סנהדרין שבעים ואתח בוודאי דמיפסלי הני, כדמפורש במתניתין דהוריות שם. ואפילו אם ימנו אותן בדרך ארעי גמי ייפסלו, כיון דפסלותן הוא שאינם ראויים בעצם להימנות בסנהדרין (אמנם לפי זה יש לעיין טובא במה שכתב הר"ן בשם הר"ר דוד ז"ל הנ"ל).

שו"מ שכן כתב מרן החזון אי"ש להדיא בהוריות סי' יד, ס"ק יח: "ונראה דיש להם רשות לב"ד הממונה להושיב יחידים אחרים וכו' כשחסרו שלא באו הממונים, ונראה דגם היחידים האלו שמושיבין להוראה אחת, יש להם דין סנהדרין, וצריכין להיות שלמים בכל התנאים הצריכין לסנהדרין, שהרי נתמנו לשעה ומה לי מינוי לשעה ומ"ל מינוי לעולם". ואף שמדבריו לכאורה משמע, שאין כל הבדל בין מינוי לשעה לבין מינוי לעולם, ובתרווייהו בעינן כל התנאים הצריכין לסנהדרין, ואף זקן וסריס יפסלו אפילו במינוי לשעה, מכל מקום לענ"ד נראה, שדווקא בהני שעיקר פסלותן הוא בהחפצא של סנהדרין, בכגון אלו אין לחלק בין מינוי לזמן לבין מינוי לעולם, כמו שכתבנו. אבל בהנך שאין פסלותן בהחפצא דסנהדרין, כגון זקן וסריס וכו', אלא שאי אפשר למנותן בסנהדרין מטעם אחר לגמרי משום דבעינן שיהיו ראויין לכל הדברים, בהני אפשר שפיר לחלק בין מינוי לעולם לבין מינוי לזמן. וכמו שביארנו.

אמנם לפי זה לכאורה היה יוצא דין מחודש, דלעניין הוראת בית דין בשגגה דמבואר במתניתין דהוריות שם, שאם היה אחד מהן זקן וכו' אין הוראתן הוראה ופטורין מקרבן פר העלם דבר היינו דווקא דנתמנה מינוי עולם בסנהדרין, דאין מינוי מינוי, דהרי למינוי לעולם הוא פסול, לכן הוא דמיפטרי בית דין מהבאת קרבן. אבל אם נתמנה האי זקן רק לזמן, או להאי דינא לחוד שפיר הויא הוראתן הוראה ומחייבו בית דין בהבאת קרבן, אכן נראה דזה אינו, דהרי נתבאר לעיל דלעניין הוראת בית דין בשגגה איכא גזירת הכתוב מיוחד דבעינן סנהדרין הראויין לדון דיני נפשות. ע"ש.

אם כן בוודאי כיוון דזקן וכו' פסולין לדיני נפשות אפילו באופן ארעי, פסולין גמי לעניין הוראת בית דין בשגגה, ושפיר פטורין בית דין מהבאת קרבן פר העלם דבר אפילו אם נתמנו אלו רק לשעה, או להאי דינא לחודא.

היוצא מדברינו, דהא דוקן וסריס ומי שאין לו בנים דכשרין לדון בדין שור הנסקל וכן בדינו של מסית, איכא לפירושי בתרי גווני: א. דאיירי שנתמנה בסנהדרין באופן קבוע, כשהיו עדיין בכשרותן, ולאחר שכבר ישבו בסנהדרין אירע בהן פסול, כגון שזדקן או שנסתרס או שמתו בניו, דבכהאי גוונא אף שמסלקין אותו מלדון בדיני נפשות, מכל מקום אין מסלקין אותו לגמרי מסנהדרין, אלא דכשרין הן עדיין לדון במניין הסנהדרין בדין שאינו נוגע לדיני נפשות ממש, כגון שור הנסקל והמסית כמו שנתבאר לעיל. ב. דאפשר להושיבן בסנהדרין באופן שאינו קבוע אלא עד זמן פלוני, או להאי שעתא לחד דינא לחוד דשור הנסקל והמסית, ובכהאי גוונא לא בעינן ראויין לכל הדברים, כמו שנתבאר. ומכל מקום לעניין הוראת בית דין בשגגה ליתא להני תרווייהו, ובכל גוונא מיפסלו, בין באופן קבוע ובין באופן זמני ובין שנפסלו לפני הושבתן בסנהדרין ובין שישבו בסנהדרין כבר ולאחר זמן נפסלו, ופטורין בית דין מהבאת קרבן פר העלם דבר של ציבור, דאין הוראתן הוראה. כמו שנתבאר בדברינו. ומעתה נראה ליישב קצת (אף שהוא דוחק) דברי הרשב"א ז"ל בתשובותיו ח"ו, סי' קצא, שהובא בתחילה דברינו, שנסתפק שם השואל, בהא דאין מושיבין זקן בסנהדרין, אם דווקא אין מושיבין לכתחילה אבל אם הושיבוהו קודם שזדקן ולאחר זמן נזדקן אין מעבירין אותו, או דילמא אפילו ישב קודם שזדקן ונזדקן מעבירין אותו. ותמהנו בזה, כיוון דהוא פסול אפילו בדיעבד לדון דיני נפשות, מה לי נפסל קודם שנתמנה ומה לי נפסל לאחר שנתמנה, ובוודאי שמסלקין אותו אפילו נזדקן לאחר שישב בסנהדרין, וכמו דאם נתמנה בסנהדרין ולאחר זמן נסתמא עינו או שנפל בו מום דמסתבר פשוט שישלקו אותו. ואם כן מאי שנא זקן. ומתוך כך רצינו להוכיח דוקן אינו פסול בדיעבד לסנהדרין, ורק דלכתחילה הוא דאין מושיבין אותו, אבל בדיעבד אם כבר נפסק הדין על פיו, דינו דין, יעוי"ש. אולם לאחר שהוכחנו דוקן וסריס וכו' פסולין אף בדיעבד בדיני נפשות הדרא קושיא לדוכתה. אבל לפי דברינו הנ"ל נראה בדוחק לומר, דאין הכי נמי שפשוט הוא שאפילו נזדקן לאחר שישב בסנהדרין מסלקין מלדון דיני נפשות, ובוה לא הסתפק כלל אפילו השואל שם, אלא דספיקו הוא, במה שכתבנו דאין מושיבין זקן בסנהדרין לאו דווקא לעניין דיני נפשות גרידא, אלא אפילו לשאר דינא נמי אין מושיבין אותו, משום דאינו ראוי לדון בכל דיני התורה, ולחיות מנוי מסנהדרין בעינן ראוי לכל הדברים. ומכל מקום כתבנו דאם היה מנוי מכבר בסנהדרין בהיותו בכשרותו ורק לאחר זמן נזדקן, דאפשר שאין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות לחודא, אבל שאר דינא שאין נוגעין לנפשות ממש אין מסלקין אותו מלדון בהן, כיוון דסוף סוף אין פסלותו מעיקרו בעצם החפצא דסנהדרין כמו שכתבנו. והשתא אפשר דבוה הוא דנסתפק השואל שם, אם הא דחגיג' דאין מושיבין בסנהדרין זקן, אם דוקא אין מושיבין לכתחילה, רצה לומר, אם הא דאין מושיבין אותו בסנהדרין אפילו לשאר דינא שאינו דיני נפשות, אם הוא דווקא לכתחילה שבשעת המינוי היה כבר זקן, משום דבעינן שיהא ראוי לדון בכל הדברים, וכיוון שהוא פסול לדיני נפשות ממילא אין מושיבין אותו אף לשאר דברים. "אבל אם הושיבוהו קודם

שנזדקן ונזדקן, אין מעבירין אותו" — ר"ל, דאין מעבירין אותו מכל וכל מסנהדרין, ואף שנפסל מיהא לדון דיני נפשות, מכל מקום כיוון דבעצמותו ובעיקרו אינו פסול לדון בשאר דינא שאין גוגעין לדיני נפשות, אין מעבירין אותו מלדון בהני דינא, ואין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות גרידא. "או דילמא אפילו ישב קודם שנזדקן ונזדקן מעבירין אותו" — רצה לומר, או דילמא דכמו שאין ממנין בסנהדרין אלא דווקא מי שראוי לכל הדברים, הכי נמי אפילו היה מגוי מכבר בסנהדרין בהיותו בכשרותו ולאחר זה נפסל מאחד הדברים, גם כן מסלקין אותו מלדון אף בהני דינא שלא נפסל לדון בהן, והך דינא דבעינן בסנהדרין ראוי לכל הדברים, אינו רק דין במינוי לסנהדרין שבשעת המינוי צריך שיהיה ראוי לכל הדברים, אלא דהוא דין בהסנהדרין גופא, שאין ראוי להיות במניין הסנהדרין אלא מי שראוי לכל הדברים, ואף אם נתמנה בשעה שהיה ראוי לכל הדברים, מכל מקום כיון דעתה אינו ראוי לכל הדברים, מתבטל מיניה שם חלות המינוי ומסלקין אותו לגמרי מהסנהדרין, אף מלדון שאר דברים שבצעם היה כשר לדון בהן, והיינו ספיקת השואל שם.

והשיבו הרשב"א ז"ל: "נראה לי, דכל שהוא תלוי בסבה כל שישנה הסבה ענין נגד אחר הסבה, וסיבת הזקנה האכזריות, ולפי"ן אין מושיבין אותו אחר שנזדקן בדין של סנהדרין, שהרי נתחדשה לו הסבה הגורמת, וכן נראה [לכאורה] (כן הוא הגירסא בשו"ת הרשב"א, כת"י שהביא השבות יעקב, אורח חיים, סי' כט.) מלשון רש"י ז"ל שכתב זקן שכבר שכה צער גידול בגים ואינו רחמני, וסריס נמי אעפ"י שנסתרס עכשיו מסלקין אותו, כך נראה לי".

ביאור הדברים, שרצה לומר שאף שנתמנה בסנהדרין בכשרות ואחר כך נזדקן או נסתרס מעבירין אותו מסנהדרין לגמרי, אפילו מלדון דברים שראוי הוא בעצם לדון בהן אף עתה, כיוון דהוא פסול לדון דיני נפשות אינו ראוי לכל הדברים מיקרי, ואינו ראוי להיות עתה במניין הסנהדרין, ובטל ממנו חלות המינוי, ומסלקין אותו מלדון כל דין ודין דבעי סנהדרין אף שאינו דיני נפשות. והוסיף הרשב"א ז"ל להסביר טעמא דמילתא דבטל הימנו חלות המינוי, דכל דבר התלוי בסיבה כל שישנה הסיבה העניין נגד אחר הסיבה, והסיבה שהזקן או הסריס פסול, הוא משום אכזריות, ולכן אף אם נתמנה בהיותו בכשרותו לסנהדרין ולאחר זה נזדקן או נסתרס, מסלקין אותו לגמרי מסנהדרין ובטל חלות המינוי, כיוון שנתחדשה לו עתה הסיבה דהיינו האכזריות שהוא שינוי בגופו ועצמותו והוזה כאישתני גברא, ומשום כך בטל ממנו שם חלות המינוי הקודם ומסלקין אותו מסנהדרין אפילו משאר דינא שהיה ראוי לדון בהן אף עתה. וכמו שביארנו בדברי השואל שם.

(והסריס שכתב הרשב"א ז"ל, נראה דמיירי או סריס חמה, או סריס בידי שמים שאינו מום ממש, כמו שכתב רבינו יונה והמנחת חינוך הנ"ל. ועוד, דאם הוא סריס בידי אדם דהוא בעל מום ממש, אם כן הא הוה פסלות בעצם דינא דסנהדרין, ובמידי דהוה פסלות בגופא דסנהדרין ליכא ליספוקי כלל אם מסלקין אותו אם לאו, ובזה לא נסתפק אף השואל שם דוודאי שמשלקין אותו לגמרי, כמו שנתבאר.)

ופליגי בזה רבינו יונה והרשב"א ז"ל. רבינו יונה סבירא ליה דכיוון דזקן אינו

פסלות אלא לדיני נפשות גרידא, אבל בהחפצא דסנהדרין, מעיקר הדין הוא כשר גמור, והא דאין מושיבין אותו בסנהדרין אפילו לדינא שאינו דיני נפשות, הוא מטעמא אחרינא דבעינן שיהא ראוי לכל הדברים, וקסבר דהוא רק דינא בהלכות מינוי לסנהדרין, ומשום הכי אם נתמנה בכשרותו ואחר כך נודקן שפיר יכול לדון בדברים שאינן דיני נפשות, ואין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות גרידא. אבל דעת הרשב"א אינו כן, דסבירא ליה דהא דבעינן בסנהדרין ראוי לכל הדברים, אינו דין במעשה המינוי גרידא, אלא דהוא דין אף בעצם הסנהדרין גופא שאינו ראוי להיות מסנהדרין אלא מי שראוי לכל הדברים. משום הכי, אף אם נודקן אחר כך מסלקין אותו מלדון כלל, בדברים הצריכין סנהדרין אפילו שאינן דיני נפשות, כמו שנתבאר.

ופלוגתייהו הוא בהני תרי פירושא שפירשנו בדינא דזקן כשר לדון בדין שור הנסקל והמסית, דמקושיית רבינו יונה דאיך משכחת לה שיוכשר זקן לדון בדין שור הנסקל, הרי מוכח דלא סבירא ליה הך חילוקא שכתבנו לחלק בין מינוי לזמן לבין מינוי קבוע, אלא דסבירא ליה דאפילו במינוי לשעה נמי בעינן ראוי לכל הדברים. ומשום הכי הוכרח לפרש דאיירי שישב מכבר בסנהדרין בכשרותו, ולאחר זה הוא דנודקן, דבכהאי גוונא אין מסלקין אותו מלדון אלא דיני נפשות גרידא, אבל משאר דברים אין מסלקין אותו ושפיר מיכשר לדון בדין שור הנסקל והמסית (ועיין לעיל, דבדין המסית אפשר דאפילו לכתחילה נמי מושיבין זקן וסריס בדינו מגזירת הכתוב). אבל הרשב"א דסבירא ליה דאפילו אם נתמנה בסנהדרין בכשרותו ואחר כך נודקן מסלקין אותו לגמרי מסנהדרין אפילו לדון בדברים שאינן דיני נפשות, אם כן לדידיה יקשה, איך משכחת לה להך דינא דמבואר בגמרא דזקן כשר לדון בדין שור הנסקל והמסית?, ובעל כרחין יצטרך לפרש כפירושנו השני, דיש לחלק בין מינוי קבוע לבין מינוי לזמן, ולכן משכחת לה שפיר שיוכשר זקן וסריס לדון בסנהדרין בדין שור הנסקל והמסית, בכהאי גוונא שמושיבין אותו בסנהדרין לחדא שעתא או להאי דינא לחוד, דלמינוי לשעה לא בעינן שיהיה ראוי לכל הדברים, וכמו שביארנו.

והנה בשו"ת שבות יעקב, ח"א, סי' כט, אחרי שהביא דברי הרשב"א הג"ל כתב :
"ומצאתי ראי' ברורה לדעת הרשב"א, מהא דאיתא ברמב"ם בפ"ב מהל' סנהדרין (ה"ו)
כשם שב"ד מנוקין בצדק כך צריכין להיות מנוקין מכל מומי הגוף, ובגמ' פרק מצות
חליצה (יבמות קא, א) גרסינן, ורבי יהודה הדיוטות מנ"ל, נפקיה ליה מלעיני, דאמר
מר פרט לסומים. ומדאיצטריך לעיני למעוטי סומים ש"מ דאפי' הדיוטות, דאי טלקא
דעתך סנהדרין בעי', למה לי למעוטי סומין, מדתני רב יוסף נפקא, דתני רב יוסף
כשם שב"ד מנוקין בצדק כך ב"ד מנוקין מכל מום שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין
בו, ואידך, ההוא לעיני מאי עביד ליה, ההוא לכדרבא הוא דאתא, דאמר רבא
צריכי דייני למיחזי רוקי דקא נפיק מפומא דיבמה", ואם איתא דאם כבר נתמנה
לסנהדרין אין מעבירין אותו, אם כן מאי קאמר הש"ס, דאי ס"ד סנהדרין בעינן ל"ל
לעיני למעוטי סומין וכו', הא אכתי איצטריך היכא דכבר נתמנה לאחד מסנהדרין

ואח"כ נעשה סומא דאין מעבירין אותו, ואיצטריך לעיני שפסול לחליצה, אלא ודאי משום דס"ל להש"ס דכל שגולד בו סיבה בגופו שפסלו לסנהדרין מעבירין אותו ומושיבין אחר תחתיו". (ועיין שם היטב שהאריך בענין הזה.)

הנראה מדבריו, שדעתו בדברי הרשב"א ז"ל כפשוטו, שהספק היה שאפילו לאותו דבר שהוא פסול לדון הסתפק נמי אם חל הפסלות לאחר שנתמנה בסנהדרין, אם כשר הוא לאותו דבר אם לאו. ומשום כך הביא ראייה ברורה מהך דיבמות, דמוכח התם לענין סומא שהוא פסול לסנהדרין, שאף לאחר שנתמנה בסנהדרין נסתמא עינו נמי מסלקין אותו. אולם לדעתי הדבר צריך עיון טובא, דמאי שייך להסתפק בזה, ופשוט מצד הסברא דלאותו דבר שגפסל לדון, אין שייך לחלק בין שנפסל קודם שנתמנה לבין גפסל לאחר שנתמנה, ובוודאי דמוכח נמי מהך דיבמות שסומא פסול אף שגסתמא לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין. ובעל כרחין דהספק שברשב"א הוא רק בזקן שאינו פסול בעיקרו בסנהדרין, אלא שהוא פסול לדון דיני נפשות גרידא, וזה נמי ברור שאפילו נזדקן לאחר שישב בסנהדרין נמי פסול לדון דיני נפשות, אלא מכיוון שדינא הוא שאין ממנין אותו אפילו לשאר דברים שאינן דיני נפשות, אף שבעצם הוא כשר לדון בהן, משום דבעינן שיהיה ראוי לכל הדברים כמו שכתבנו, בהא יש להסתפק אם לאחר שכבר נתמנה בכשרות בסנהדרין ורק לאחר זה נזדקן אם מסלקין אותו מלדון אפילו שאר דברים שאינן דיני נפשות, או דאין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות גרידא, וכמו שביארנו. ולזה אין שום ראייה מהך גמרא דיבמות הג"ל, דהרי סומא הוא פסול בעצם החפצא דסנהדרין, ולכל מיילי דבעינן סנהדרין הוא פסול, ואם כן בוודאי אם אפילו דלאחר שנתמנה בסנהדרין נסתמא, הוא גם כן פסול לכל מיילי דבעינן סנהדרין. ואם כן אין סתירה כלל מכאן למה שכתבנו בכונת רבינו יונה ז"ל.

ועיין להרב חיד"א ז"ל בס' שער יוסף הוריות דף ד, ב: "וראיית בספר מעיל שמואל בהגהות הר"מ ז"ל פ"ב מהלכות סנהדרין שכתב, נסתפקתי אם הפליג בוקנה או נסתרס בעודו בסנהדרין אם מוציאין אותם, או דוקא כשהוא זקן או סריס אין מניחין". ודבריו צריכים עיון, כמו שתמהנו בדברי הרשב"א ז"ל. ובעל כרחין נצטרך לדחוק עצמנו ולפרש דבריו כמו שפירשנו דברי הרשב"א ז"ל דספיקו הוא, אם מסלקין אותו מלדון דיני נפשות גרידא, אבל לדון בשאר דברים הרי כשר להיות בסנהדרין כמו שהיה קודם, או דילמא דמסלקין אותו לגמרי אף לדון שאר דברים (עיין לעיל).

עוד כתב שם החיד"א: "וכן אני בעניויותי מסתפק דמה דקי"ל דצריך שיהיו בסנהדרין מניקין מכל מום, אם נולד מום באחד מסנהדרין בעודו בסנהדרין, אי אפוקי מפקינן ליה, אי לא" ודבריו תמוהין הן בעיני, דהרי מום הוא בוודאי פסולות בכל דיני סנהדרין ומה לי נפסל קודם ומה לי נפסל אחר כך, הא מכל מקום פסול הוא, וודאי דאפוקי מפקינן ליה. ועוד, דהרי כבר הביא השבות יעקב הג"ל ראייה ברורה מגמרא דיבמות, דסומא נפסל אפילו אם נסתמא לאחר שהיה בסנהדרין, ופסולות דסומא בעינו אחת, היינו משום מום, וילפינן ליה ממה שנאמר 'מום אין בד', ומה שייך להסתפק בזה. וצריך עיון גדול.

תו הביא ראייה שם לספקת המעיל שמואל מדברי רבינו יונה הנ"ל, ומרש"י הוריות דף ד, ב הובא לעיל, דסבירא להו דאם נזדקן אפילו לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין מסלקין אותו. ואמנם לפי המבואר לעיל, אדרבה מדברי רבינו יונה מוכח איפכא, דאין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות גרידא, ובדעת רש"י ז"ל אין ראייה מכרחת להדיא היאך דעתו נוטה, אם לדעת רבינו יונה, אם לדעת הרשב"א. וכל זה לספקת המעיל שמואל לעניין זקן. אבל לספקת הרב חיד"א לעניין אם געשה בעל מום, בוודאי דמוכח מדברי רש"י ורבינו יונה דמסלקין אותו, דלתרווייהו, למה שהוא פסול לפני התמנותו הוא פסול גמי לאחר שנתמנה, כמבואר בדבריהם ז"ל.

ואם כן תמוהין גמי דבריו שכתב להלן שם: "ומיהו מה שנסתפקתי אנכי עפר, בנולד מום באחד מסנהדרין אי מסלקין אותו, אכתי מספקין לי, דאע"ג דאשכחן זקן ואין לו בנים מסלקין אותו, אפשר לחלק דדוקא בזקן ואין לו בנים, שטעם דאין ראויין לסנהדרין הוא מטעם שהן אכזריים, אמטו להכי בעודנו יושב לכסא שופט צדק מסלקין ליה דהוא דבר הנוגע למשפט, שהוא אכזרי ולא ירחם על ישראל, ואולם באית ביה מומא טעמא הוי לכבוד ולתפארת, אפשר דאף אם נולד בו מום אין מסלקין אותו". אמנם לענ"ד, אין כל הבדל בזה, מכיוון דסוף סוף מאיזה טעם שיהיה, הוא פסול מיהא לכל מילי דבעינן סנהדרין, והרי אף בדיעבד אם יושיבו בעל מום בסנהדרין גמי אין דינו דין, אם כן אף אם נולד בו מום לאחר שישב בסנהדרין גמי מפקינן ליה, כיוון שהוא פסול לדון בסנהדרין כל דינא שבעולם, בוודאי שמסלקין אותו. והראיה שהביא מדברי רש"י ורבינו יונה ז"ל, היא ראייה גמורה אף לדין בעל מום, ומה גם שכבר הוכיח השבות יעקב הנ"ל מהגמרא דיבמות, דבעל מום פסול בכל גוונא.

ומה שהוכיח שם, דאם נולד בו מום בעודו בסנהדרין שאין מסלקין אותו, מסוגיית הגמרא דסנהדרין שם, דפריך הא תשעה הוו, ומשני הא איכא אחריתי דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו', ואמאי לא קאמר הא איכא אחריתי דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום. והרי כתבו התוספות שם והרמב"ם פרק ב דסנהדרין, דבעל מום פסול לדיני נפשות וכשר לדיני ממונות, ואם כן הא הוה עשרה דברים. ואי אמרת בשלמא דאם נולד מום באחד מסנהדרין לא מסלקין ליה, אמטו להכי אינו מחשובן עשרה, דכמו דאין הכל כשרין, ועשרים ושלושה חדא היא, הכי גמי בכלל עשרים ושלושה הוא, כיוון דסנהדרין בעו נקיים מכל מום. אלא אי אמרת דמסלקין אותו אפילו נולד לו מום לאחר שנתמנה, אם כן לאו חדא היא, כמו שכתב רבינו יונה ז"ל, דכל אלו הכלולים באין הכל כשרין לא ישבו מעולם בסנהדרין אבל בעל מום משכחת שישב קודם שנולד בו מום, ונתחדש לו דין דמסלקין אותו, מה שאין כן בגר וממזר. וכמו שכתב רבינו יונה לגבי זקן, ואם גפושך לומר דהגמרא חדא מינייהו נקט, מכל מקום קשה דהוה ליה לר' אבהו למימר אחד עשר דברים יש בין דיני נפשות לבין דיני ממונות, דהרי זקן ומום לאו חד טעמא נינהו וכל אחד יש לו טעם בפני עצמו. ומדלא קאמר הכי, אפשר להוכיח דדינא הוא דאם אירע מום באחד מסנהדרין אין מסלקין אותו, ומשום הכי לא חשבינן אחד עשר, דבכלל עשרים ושלושה הוא. עד כאן תורף דבריו יעווי"ש.

אכן לדעתי גראה ודאי, דאי משום הא לא איריא כלל, דהרי ר' אבהו קאמר עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות וכולם אין נוהגין בשור הנסקל, והרי דא ברירא לן דבעל מום פסול לדון אף בדיון שור הנסקל, דהרי הוא פסול לסנהדרין, ובשור הנסקל בעיגן סנהדרין, ואם כן היאך אפשר שיהיה בעל מום בין העשרה דברים, או מאחד עשר דברים, הא בעל מום נוהג אף בשור הנסקל, וכמו שכתבנו לעיל לתרץ בזה קושיית מרכבת המשנה, וכיוון דנסתלקה ראייתו, אם כן הדר דינא דודאי אם נפל בו מום או נסתמא עינו, אפילו לאחר שנתמנה בסנהדרין, מסלקין אותו. וכדפשוט מצד הסברא ומוכח נמי להדיא מגמרא דיבמות (דף קב, א) כמבואר לעיל בדברינו.

אמנם גם אחר כתבנו כל זאת עדיין לא נחה דעתנו בזה, ולא נכתבו הדברים כאן אלא בהשקפה ראשונה שלא בעיון כל הצורך. ואי"ה נחזור ונשנה פרק זה בעזר השם וישועתו. יום ד, טו בשבט תשי"ח, פיעה"ק ירושלים תובב"א